

Jaan Poska

Päevaraamat

Pariisi rahukonverentsilt

Kirj.-üh. „Waba Maa“.

Tallinn, 1921. a.

Jaan Poska

Eesti iseseisvuse võitluses

kõige põnevamal ajajärgul.

J. Poska päevaraamat rahukonverentsilt.

(A. H. Tammsaare redigeeritud).

Eduard Laamani järelsõna :

Eesti välissaatkond ja Pariisi rahukonverents.

Tallinnas, 1921. a.

Kirjastusühisuse „Waba Maa“ kirjastus.

Trükitööstuse O.-üh. „Waba Maa“ trükk Tallinnas.

Riigiraamatukogu

No 57143

~~57143~~

EESSÕNA.

J. Poska päevaraamat on kirjutatud Pariisis.

Kadunud riigimehe päevaraamatu märkused ei vaja soovitusi. Nende tähtsus pole üksnes ajalooline, vaid kõige kõrgemal kraadil aktuaalne, vahest liigagi alles aktuaalne, nii et väljaandjad sunnitud olid mõned väikesed vahelejätmised tegema, kus tegelaste ja asutuste kohta otsusi ja avaldusi ette tuleb, mida veel liig vara tükki anda. Vahepealkirjad päevaraamatus on väljaandjate poolt,

Et päevaraamat laiema lugejate hulgale täieste arusaadav saaks, on temale Ed. Laamani ajalooline ülevaade juurelisatud välissaatkonna tööst ja Eesti ning rahukonverentsi suhetest. Ülevaade on nii kaugelt kui võimalik dokumentide põhjal kokku seatud. Ka mõned joonealused seletavad märkused päevaraamatu juure on Ed. Laamani poolt.

Lõpuks on mõned tähtsamad ja iseloomulikumat dokumendid Pariisi rahukonverentsi ajast äratoodud.

Väljaandjad.

Temps'i mehed Soomest ja Balti liidust.

14. veebr. 1919. Lõunal oli *Le Temps*'i toimetaja de Jessen. Tema sõnade järele on prantslastel vähe usku Soome loijaalsusse entente (liitlaste) meelsuse mõttes ja iseäranis on nad umbusklikud Mannerheimi vastu. *Le Temps*'i peatoimetaja Herbette'i hindamise järele ei ole Mannerheim midagi muud kui õnnekütt (*un aventurier*). Nimetatud peatoimetaja ja Mannerheimi vahel olla nimelt järgmine jutuajaminen olnud. Herbette küsis temalt, kas Soome oleks nõus vabatahtlikult Ahvena saari Rootsile andma, kui saarte elanikud referendumiga seda soovi avaldavad. Ei kunagi, oli vastus. Aga nõnda peab Soome Rootsile ka *entente* sõprusest ilma jääma, tähendas Herbette. Siis lähme Saksamaa poole üle, vastas Mannerheim, kes just entente sõprust oli tulnud otsima. Peale selle olla soomlased oma sisemistes asjades rahvuslikku shovinismust rootslaste vastu üles näidanud ja suurt imperialistlikku isu avaldanud. Niisuguse rahva suurendamine uniooni läbi Eestiga oleks väga kardetav, sest tema tõmbaks endaga ka Eesti kaasa. Eesti kohta rahustati teda, et unioonist ei või üleüldse juttu olla praeguse valitsusega, sest tema ei ole demokraatline, ja et uniooni all ei mõista meie mitte poliitilist ühendust, vaid majanduslist ja kultuurilist.

Ilma et maha oleks saladud neid süüdistusi, mis Soome vastu ette toodi, tähendati meie poolt, et ei tohi segada Soome rahvast praeguse Soome valitsusega, kus juures hra Virgo pikemalt seda vahet ära tähendas. Küsimise peale, kuidas seletada Prantsuse algatust Soome iseseisvuse asjus, kui soomlaste vastu umbusklik ollakse, vastas de lessen, (tema on daanlane), et prantslane on ja jääb vabaduse sõbraks ning ülekohtu vastaseks, ja et see siiski ülekohtu oleks, kui Soomele iseseisvust ei antaks, sest et temal on enam omadusi iseseisev riik olla kui näit. Poolamaal. Tunnistas aga seal juures, et see oli Prantsuse valitsuse poolt ilus käeliigutus, mis praegustel valimistel ententele sõbralikke elemente aitab seimi läbi viia.

Umbusalduse pärast Mannerheimi vastu ja ühe soomlase taktita väljaastumise tõttu on *Le Temps* Soome jaoks kinni, s. o. ta ei võta soomlaste poolt midagi vastu.

De lesseni ettekujutuse järele peaksime meie, Läti ja Leedu iseseisvaks saama ning liidu asutama, mille eesmärk oleks Baltimere vabadust kaitsta Saksa kui ka Vene hädaohu eest. Ilma Poolamaata representeeriksime meie umbes 15 miljoni hinge, Poolamaaga aga 40 ja see oleks suur jõud.

Tema käest saime kuulda, et mõned riigid, nagu näit. Greqkamaa ja Itaalia määratumad summad ajakirjanduse peale välja annavad; nad läkitavad omal kulul kirjasaatjaid, komisjonisid, panevad kõneõhtuid toime ja maksavad vististi ka otseteed toimetustele; ehk ta küll seda tähendatud riikide kohta ei kõnelenud, nimetas aga mõned lehed nagu *Le Matin*'i, kes omale iga artikli eest laskvat maksta. Väiksed ja vaesed riigid ei või endale muidugi niisugust löbu

lubada, aga tema juhatas meile teise abinõu: ordumärgi sisseseadmist. Sellega võida Pariisis palju ära teha. Näitusena tõi Montenegro, kelle kuningal muud teenust ei ole, kui ordumärkide jagamine ja see aitab: sai koguni kutse rahukonverentsilegi. Raha temal ei ole, sest Prantsusmaa maksta temale ülespidamiseks 600.000 fr. aastas.

Kalevi ordumärk?

16. II. 19. Täna peeti Greeka õigeusu kirikus meie tellimise peale pidulik hingepalve Eesti piiskopi Platoni eest. Hinnad on neil soolased. — Imelik asi! Kui meie lähemaid teateid saime mõrtsuka- ja timukatööde kohta, mis enamlased Tartus ja Rakveres toime panid, tegi hra Laamann kena kokkuvõtte ja saatis kõikidele Pariisi suurematele lehtedele, kuid ära trükkis ta ainult siinilmuv Inglise leht New-York Herald. Aga kui keegi Vene proua, kes Ukrainast oli põgenenud, Schveitsist määratu pika kirja mõisate ülevõtmise asjus saatis, siis trükiti see täielikult ära. Prantsusmaa ei sümpatiseeri Petljuura valitsusele ja kui tarvis on tema vastu meeleolu luua, siis on lehed vastutulelikud.

Cordon sanitaire.

9. veebruaril andsime Pichon'ile *) ühes ukrainlaste, leedulaste ja lätlastega märgukirja meie tunnistamise asjus ja Prinkipo konverentsi kohta ning kõnelesime abiandmise üle. Pichon vastas meile, et meie märgukirjad ei või rahukonverentsil enne harutusele tulla, kui Vene asi küps on, ja et tema enne seda meid kõiki enda juure kutsub asja üle pikemalt

*) Prantsuse välisminister.

läbi rääkima. Meie jäime siis ka rahulikult ootama, vahe peal selle küsimuse kallal töötades, kuidas Prantsuse avalikku arvamist oma poole võita. Äkki täna hommikul loeme Pichoni häälekandjast *Petit Journal*'ist, et eila n. n. *Conseil de dix* Prinkipo küsimust harutanud kui ka Vene asjus seisukoha võtnud. *Conseil de dix* on ühel meelel seda arvamist toetanud, et üleüldisest maailma rahust ei või seni juttu olla, kui Venes kord pole jalule seatud. Ühed arvasid, et Venemaa tarvis jätta jumala hooleks: midagi sellest pudrust ikkagi välja tuleb, teised —, et ainukene pääsetee on interventsioonis. Need olid äärmised voolud, mis nähtavasti poolehoidu ei leidnud. Pichon omalt poolt algatas mõtte, mida juba tükk aega õhutati — *cordon sanitaire*'i loomise mõtte, mis läbi terve maailm Venemaast ja tema katkust lahutataks. Sellest samast *cordon sanitaire*'ist kõneles ka Franclin Bouillon, *) kui meie tema juhatusel ühes ukrainlaste, leedulaste, lätlaste ja grusiinlastega nõu pidasime, kus juures neist riikidest seda kordooni taheti luua. Nii siis võiksime päris rõõmsad olla, kui sellesamas teates märkust poleks leidnud, et sellele ettepanekule esitati teiselt poolt — kelle poolt, oli tähendamata — teine: neid väikseid riikisid, kes enamlisest Venemaast lahkunud ja enamluse vastu võitlevad, nende võitluses toetada ja neile abi pakkuda. Sellest võis oletada, et Pichon meid *cordon sanitaire*'i hulka mitte ei aryanud, vaid omale asja nõnda ette kujutas, et Venemaa ühisuse ja jagamatuse kasuks peaksime ka meie seespool kordooni olema ja seega paratamata ühise ja jagamata Venemaa mõtte ohvriks langema. Niisugune võimalus sünnitas meie keskel

*) Prantsuse parlamendi väliskomisjoni esimees.

suurt rahutust. Ei tahtnud kuidagi uskuda, et Prantsuse valitsus oma Vene isamaalsuses nii kaugele võiks minna ja püüdsime end sellega rahustada, et vististi on Pichoni ja teiste ettepanekute vahe ainult see, et Pichon mõtleb *cordon sanitaire'i* all niisugust organisatsiooni, mille rahukonverents elule kutsub ja juhatab, ning millest ka meie osa võtame, kuna teine ettepanek kogu seda asja meie, s. t. väikeriikide hooleks mõtles anda.

Saatsime professor Piip'i välja, et inglastelt teada saada, kuidas lugu tõepoolest on, aga kahjuks ei tabanud Piip kedagi kodu. Lõunasöögil oli meil Inglise vabameelsete lehtede kaastöeline mister Frederic Whyte. Tema ei teadnud sellest asjast midagi ja ei mõistnud ka midagi öelda. Öhtul käisime Piip'iga ukrainlaste esitaja hra Sidorenko juures. Ka tema ei teadnud midagi lähemalt, aga arvas, et Pichoni ettepanek on meie kõikide vastu sihitud. Tema teada mõistis Pichon *cordon sanitaire'i* all Rumeeniat, Tscheho-Slovaakiat ja Poolamaad, kus juures ta Poolamaaga ka Leedumaad siduda tahab, mida poolakad väga ihaldavad. Peale selle, kus me Pichoni juures käisime ja oma märgukirju mitte nõnda kokku ei seadnud, nagu see Fr. Bouillonile soovitatav oli, olla tema öelnud — nii teadis hra Sidorenko tõendada —, et ükski teine riik peale Leedumaa midagi ei saa, leedulased on pailapsed olnud, nemad ei lähe Prinkipole ja nemad on ka märgukirja kokku seadnud, nagu neilt nõuti. Sidorenko küll trööstis meid, kinnitades, temal olla hästi teada, et ameeriklased prantslasi selles asjas ei toeta, inglastest rääkimata; aga siis on ka Jaapan meie poolt. Temale on Ameerika kindlastest allikatest räägitud, et Ameerika olla Venemaa lagunemise mõtte poolt; ise ta küll midagi selles

asjas ei tee, aga neid riike, kes seda oma vaevaga läbi viinud, toetab ta nende iseseisvuse püüetes; ainult tema ei tahta valjult Prantsusmaa voolu vastu välja astuda, sest juba muidugi on nende vahel igapäev kokkupõrkeid.

Sidorenko on väikse kasuga mees, väga elav ja liig optimistline. Peale selle peab ta kõiki tõlpideks, kes Ukraina vastu on. Noulens, endine Prantsuse saadik Venemaal, on — durak; Pichoni atesteeris ta peale eelnimetatud ühist vastuvõtmist ministeeriumi ruumides — glup kak probka; poolakad ja tschehoslovaakid — duraki jne. Kõige suuremaks väikerahvaste vaenlaseks peab ta Venemaad ja selle peale ta ei halasta. Ei ole neid sõimusõnu, mida ta Venemaa kohta ei tarvitaks. Tema ise on suur Ukraina iseseisvuslane ja on valmis oma ideaali teostamiseks terve maailmaga sõdima. Ukrainlasi lasti viiekümne asemel ainult kaks Prantsusmaale läbi ja see muidugi raskendab tema tegevust. Pealegi on ta nuuskuritega ümber piiratud ja olla juba ähvardatud teda välja saata: tema olla enamlane. Leitmotiiviks on tal: Venemaa lagunemine — meie peastmine. Sellepärast on Ukraina valmis ka meid ja iga teist väikest rahvast toetama. Kahjuks ei ole nende asjad kodus kõige paremas korras.

Sidorenko juurest tagasi tulles — lätlasi ei leidnud kodust — harutasime eneste keskel asja veel kord läbi ja tulime otsusele, et vaja on homme hommiku läkitada märgukiri meie mõttes kõigile *Conseil de dix* liikmetele abiandmise ja *Cordon sanitaire*'i üle, sest homme pidi asja lõpulik otsustamine tulema. Kardame et meie memorandumi õigel viisil ette ei kanta, muidugi mitte meelega, vaid selle mõtte mõjul, mis ettekandjal on. Ettekandja, *secrétaire général*, on

prantslane ja väga võimalik, et ta nii mõnegi asja kahe silma vahele jätab, mis meie ja meie kaitsjate silmis just tähtis oleks.

Peale sõja-bülleteenide ei ole ligi kuu aega kodust mingisuguseid teateid saanud. Lehtede järgi on aga seal tähtsaid sündmusi olnud. Nii olla valitsuse esimees avalikult Soome unioonist kõnelenud, sakslased olla meile sõjariistu ja raha pakkunud enamlaste vastu võitlemiseks, meie valitsus olla Lätimaaga lepingu teinud ühise enamlusvastase väerinna loomiseks ja mõnda muud. Oleme telegraafi teel nende teadete kohta kinnitust palunud, aga ei tule. Nemad on vististe ka meie peale pahased, et me vähe telegramme saadame, aga meie teeme praegu eeltööd ja telegrammidega seda valgustada on väga raske. Mida aga huvitav oleks teatada, seda pole seni võimalik, kui puudub schifr. Väga halb asi on ka see, et teiste välisesitajate tegevus valitsuse poolt minust täiesti lahutatud on, nii et mina näit. ei tea, kas Menning on veel ametis või ei ole, kas on keegi Stockholmi määratud või mitte. Kõige hullem lugu on aga sellega, et meile määrati sõjaväeliseks asjatundjaks sakslane ja muidugi ilma saatkonna arvamist küsimata. Kõik saatkonna liikmed seletasid, et nemad Krusenstierni jaoks sõiduluba muretsema ei hakka ja kui mina seda peaksin nõudma, siis lahkuvad nad viibimata ametist. Küsisime Tallinnast järele — vastust pole veel.

Suurte intriigid.

17. II. 19. Täna oli prof. Piip jooksu peal: käis kolm suurt riiki läbi. Balfouri sekretär ütles, et meie ei pruugi midagi karta, sest Balfour kaitsta kirglikult meie asja. Märgekirja kohta, mille me rahukonve-

rentsi nime peale abisaamise asjus täna sisse andsime, tähendas üks teine inglane, mr. Carr, Vene asjade jaoskonna ajutine ülem: oma tegevuses peaksime silmas pidama, et Ukraina vististi iseseisvust ei saa, sest seda nõuab ainult trobikond mehi, kuna kogu rahvas Vene poole hoiab. Väga võimalik aga siiski, et peame ühisest väerinnast kinni pidama, kuna me ternast ainult siis lahkuda võime, kui juba midagi reaalselt oleme kätte saanud või vähemalt kindlustatud oleme. Iga üksik riik tähendab suurriikide ees väga vähe, aga kõik koos kaaluvad kaunistesti. Jutuajamise puhul Prantsuse kui ka teiste rahvaste tegelastega, peajasjalikult Ameerika ja Inglise omadega, seame lõpuks ikka küsimuse üles: mis peaks meie rahvas oma olemasolu peastmiseks sel korral ette võtma, kui liitlased ta ilma abita jätavad ja sellega ta suure Venemaa kätte mängivad? Vastust tuleb meil enestel anda — küsitavad kehitaavad õlgu — ja nimelt: meil tuleb enamlastega kokku leppida, neid Venemaal toetada ja sel teel Venemaa nii ära lõhkuda, et juba ainult mõte väikerahvaste peale ta oksele ajaks. Iseäranis suure isuga räägib sellest asjast hr. Sidorenko. Meil muidugi nii kurja plaani ei ole, ainult ähvardame sellega, aga kui kõik väikerahvad niisuguse kavaga ühinevad, ega siis meiegi neist arvatavasti maha jää. Igatahes ähvardab sisemine sõda Venemaal siis õige pikaks venida. Et aga liitlased selle üle suures mures on, kuidas Venemaal rahu luua, siis mõjuvad sarnased ähvardused kaunis hästi.

Kui üksikute väikerahvaste vahel ühist meelt ei ole, siis ei maksa ka nende kavatsused midagi, sest üksikul riigil on neid võimata läbi viia. Igal suurriigil on omad pailapsed, keda ta aitab ja toetab

selleks, et nendega kui kass hiirega mängida. On aga sel pailapsel veel mõni teine toetuspunkt olemas, siis ei võida iseenesestki mõista mängimises nii julge olla. Sellepärast katsuvad nad teatud väikseriigi teistest lahutada, et selle jaoks ainult üks tee oleks, mis Rooma viib. Esimene, kelle kallale kiputi, oli kuuldavasti Leedumaa. Tema tegi, nagu temalt nõuti, ja sünnitas meie keskel lõhe. Uute Leedu esitajate kaudu läheb vististi korda asja parandada. Nüüd katsutakse meid ukrainlaste eest hoiatada, et meie vahekorda külmaks teha. Meie selle õnge otsa ei hakka. Inglise on meid palju aitanud ja toetanud, meie võlgname temale suurt tänu ja meie rahvas saab igas asjas inglasele vastu tulema, aga peaasja kättesaamiseks oleme kohustatud ka teisi teesid otsima, muidugi ilma et seal juures Inglismaale kuidagi kahju teeksimine: kahe pere koera osa ei saa me kunagi etendama.

Igapäev kuulame raha asjus järele — kodus teda hädasti tarvis — ikka veel pole vastust. Aga mis sa nendega teed: tülitsemiseks liiga väike rusikas, palumiseks — nõrk hääl, Seletati neile küll mitu korda, et tunnistage meid iseseisvaks, siis saame raha igaltpoolt ja teid ei tülita enam — ei anna üht ega teist. Mis nad õieti mõtleavad?

Poolakate juures.

18. II. 19. Täna käisime Pustaga poolakate juures. Dmovskit ei olnud kodus, tema sekretär tahtis aga siiski meie plaanisid tundma õppida ja algas meie vastuseismise peale vaatamata mõtevahe-
tust. Meie seisukoht oli selge: täieline iseseisvus. Palusime enestele Poolamaa arvamist selles küsimu-

ses teatada. Nemad vaadata heatahtliselt iseseisvate riikide tekkimise peale Baltimere rannikul, aga, nagu näha, suuremat huvi nad selles asjas ei tunne. Sest kui temale küsimine ette pandi, miks siis *L'Indépendance de Pologne's* № 1 just niisuguseid riikisid kardetavaks peetakse, andis temä põikleva vastuse ja läks oma maa juure üle. Isu on mõnel poolakal väga suur: nemad tahavad Poolamaad „ajaloolikkudes piirides“ jalule seada, kus juures ajaloolikuks Poolamaaks kõiki neid maid peetakse, mis kunagi Poola valituse all on olnud, pealegi veel ka niisuguseid, mis küll tänini Poola võimu pole tunnud, kuid Poola rahvast on ümber piiratud, nagu näit. Ida-Preisimaa. Sellega siis kuuluks Poola alla terve Valge Venemaa, mis ise peaaegu niisama suur kui Poola kuningriik, Leedumaa kõiges omas ajaloolises täiuses, s. t. ka Lätimaa, üks jagu Ukrainast jne.

Ukraina iseseisvuse mõtet nemad ei tunnista, sest ukrainlased olla võimetud riiki looma (prantslased jälle ütlevad, et ukrainlaste enamus ei tahagi iseseisvust). Sõdimise himu on poolakatel suur; nagu ukrainlasedki on nad valmis iga ühega jõudu katsuma.

Morrisson.

Pusta oli täna ameeriklase Morrissoni juures, kes prof. Lord'i asetäitja Ida-Euroopa asjus ja kes ise Pusta enda juure kutsus. Meie väerinna järele valvavad ameeriklased hoolsasti: seinal suur kaart, kus peal üks kapten igapäev väerinna seisukoha ära tähendab. Morrissoni huvitas, missuguse seaduse põhjal meie maapäev on kokku tulnud, missugused määrused on meie valimisseaduses ja kas see on ka küllalt demokraatline. Küsis, kas meie ei tahaks

Venemaaga konföderatsioonis elada, mis peale ta muidugi eitava vastuse sai, õigeks tunnistades Pusta poolt ette toodud põhjuseid; päris, mis meie ameeriklastelt sooviksime. P. nimetas viit asja: iseseisvuse tunnistust, sõjariistu, toiduaineid, raha ja sõdivaks rahvaks tunnistamist. Märkis (need soovid) üles ja küsis, kust meie tänini sõjapidamiseks raha oleme võtnud. Temale meeldida tollita kaubandusline läbikäimine Venemaaga meie maa kaudu. Lubas ülehomme lõunale tulla, siis räägime pikemalt. Muu seas tähendas, et Ameerika meie iseseisvust *de facto* tunnistama saab, aga et meie saadiku määramist New-Yorki tarvis ei ole, sest kõik otsustavad võimud on siin. Meie tahtsime pärast Virgot sinna saata, sest Ameerika on tähtsam kui Itaalia. Peale selle oli Pustal täna kokkusaamine de Jesseniga (*Le Temps*'i toimetaja). Jesseni ütelse järele olla Pichon eila eestlastest väga heatahtlikult (*favorablement*) rääkinud ja tähendanud, et nemad olevat abi ära teeninud. Toimetuse koosolekul olla temale täis voli antud kõik lehte mahutada, mis tema tarvilise leiab olevat, kus juures meie iseseisvuse mõtte toetust peab leidma. Aga üks tingimine on: ei tohi unioonist Soomega juttu teha. Võtame muidugi need tingimised vastu. *Le Temps* on poliitika ringkondades loetav leht ja meie esimene asi on ikka meie iseseisvus, Soome uniooni üle võime veel järele mõelda, suurt ruttu sellega ei ole.

Suurriikide huvid.

Oleks suureks eksituseks arvata, et võidurikkad suurriigid oma praegust tegevust neile põhimõtetele rajaksid, mis Vilson välja kuulutanud ja nemad omaks tunnistanud. Kõik need põhimõtted on ainult lipp,

mida väga osavasti tarvitatakse oma tõsiste püüete varjamiseks. Võtame näit. Prantsusmaa. Poolamaast rääkimata annab ta heameelega ja suure vaimustusega iseseisvuse tscheho-slovakkidele ja juugo-slaavidele, aga leedulastele, lätlastele ja meile anda -- selle peale ei mõtlegi ta. Mikspärast? Prantslane kardab Saksamaad ja tahab sellele taltsutussärki õmmelda, et temal käed ja jalad kammitsas oleksid, ning et ta ei saaks revansheerida, sest prantslane on kindel, et tulevases sõjas Saksamaaga inglane ei mõtlegi temale, prantslasele, appi tulla. Viimases sõjas oli asi teisiti: Inglismaa kaubandus ja tööstus hakkas Saksa võistlusele järele andma; nüüd on sakslane sellest küljest kahjuta ja mis põhjus oleks inglastel tema vastu välja astuda. Venemaa kohta on prantslane arvamisel, et see on hulluks läinud riik ja rahvas, aga Prantsusmaast kaugel, mitte hädaohtlik ja sellepärast ei tarvitse temaga iseäranis valjult ümber käib. Pealegi on venelasel akuut haigus, mis mööda läheb ja siis võib temast Prantsuse kapitalile palju kasu saada. Inglasele aga ümberpöördud on Venemaa praegu kardetavam kui Saksamaa. Kui Venemaa toibub, siis hakkab tema inglase varvaid litsuma, aga et Inglismaal neid palju, siis on neid kerge kätte saada.

Üksi Ameerikal ei näi mingisuguseid huvisid olevat, vähemalt Vilsonil mitte. Aga siiski. Ehk küll sõjast osavõtmine teatud moraalilistel põhjustel sündis, ometi on käega katsutav, et Ameerika Saksamaa hegemooniat Euroopas kartis, sest sarnane ülivõim paneks Ameerika tööstusele ja kaubandusele Euroopa ukсед kinni ja just see asjalugu sundiski teda sõjast osa võtma. Muidu poleks Ameerika ärimehed ja kapitalistid sõjast nii vaimustatud olnud ja nüüd

rahutingimiste raskendamist nõudnud. Ideaalsed motiivid olid suurte hulkade tarvis määratud. Mis aga praegusesse seisukorrasse puutub, siis ei pretendeeri Ameerika mingisuguste anneksioonide ega ka kontributsioonide peale, see on vastuvaidlemata tõde. Vilson tõentab — ja ka talitab nii —, et rahu eesmärk peab olema ideaalne. Tahaks teda täielikult uskuda. Aga ega tema üksi poliitikat aja ja neil teistel võib üsna teine plaan olla, mida nad Vilsonile kui ka tervele maailmale Vilsoni põhimõtete lipu all esitavad. Nemad ehk tahavad Euroopas riikide keskel niisugust jõudude vahekorda luua, et siin alatised hõõrumised valitseksid, mis neid nõrgendaksid ja sellega Ameerikale võimaluse annaksid oma mõju Euroopa asjus maksma panna.

Mis kõigile riikidele omane, on see, et ükski neist enam sõdida ei taha. — Kui kõike seda kokku võtta, siis peaks küll ütlema, et Venemaa võiks väga suurt äri teha, kui venelaste seas keegi leiduks, kel oleks tõsine riikline arusaamine. Nemad on ühe mõtte külge kasvanud: jediinaja i nerasdelnaja Rossija (ühine ja jagamata Venemaa) ja sellest üle ei saa. Missugust jõudu võiks ta üles näidata, kui kõik n. n. väikerahvad temaga käsikäes käiksid. Ja see oli kergesti kättesaadav, võib olla oleks veel praegugi — ehk küll nüüd venelasi enam sugugi ei usaldata. Meie oleme nõrgad, aga ehk läheb meil ometi korda asjaolusid oma rahva kasuks ära tarvitada.

Francin-Bouilloni kõne.

19. II. 19. Lugu on ikkagi nii, nagu arvata võis ja nagu mina viimase aruande kokkuseadmisel valitusele tähendasin, seda aga teiste saatkonna liikmete,

iseäranis hr. Pusta vastuvaidlemisel muutsin, nimelt — et prantslased on meie iseseisvuse vastased. Täna pidas Franclin Bouillon avalikul koosolekul kõne, kus ta tscheho-slovakkide, juugo-slaavide ja Poolamaa iseseisvust loomulikuks asjaks pidas, kuna ta aga teiste rahvaste iseseisvusest sõnagi ei lausunud, seda rõhutas, et Venemaa ei tohi mitte unitaarseks vaid peab föderatiivseks riigiks saama. Venelased astuvad ähvardustega välja, et kui liitriigid ühist Venemaad ei restaureeri või vähemalt restaureerida ei aita, siis heidavad nemad sakslastega kokku. See paneb prantslast värisema, sest tema on kindel, et tulevases sõjas ei Inglismaa ega Ameerika temale appi ei tule ja üksi tema valmis ei saa ka nõrgestatud Saksa- ja Venemaaga. Sellega on siis meil ülesandeks Prantsusmaale püüda kahte asja selgeks teha: 1) et ka ühine Venemaa, kui ta Poolamaast, Galiitsiast ja peaaesjalikult Konstantinoopolist ilma jääb — ja sellest jääb ta ilma — teeb liitlepingu Saksamaaga ja 2) et kuigi tema seda ei peaks tegema, siis saab tema oma suure võimu peale toetades, millele maisel maal vastukaaluks midagi ei ole, Prantsusmaad ennast kammitsas hoidma. Teisiti oleks aga lugu, kui meid ühes Läti, Leedu, Valge-Vene ja Ukrainaga iseseisvateks riikideks tunnistataks ja Prantsusmaa nendega kaitselepingud teeks. Meie peame selles mõttes töötama ja tarvilikke andmeid oma mõtete teostamiseks leidma.

Iseenesestki mõista ei ripu meie saatus ainult prantslastest. Tähtsat osa mängivad Inglismaa ja Ameerika. Arusaadavatel põhjustel toetab Inglismaa kõigiti meie lahutamist Venemaast. Tema vahekord Ameerikaga on hea, kuna Prantsusmaa ja yankide vahel kaunis suured hõõrumised on, mis igapäevaga

teravamaks lähevad, nii et neid juba ajakirjanduski harutama on hakanud. Muidugi peame seda silmas pidama, aga ei tohi oma tegevust ainult sellele baseerida. Kahjuks on ameeriklased niisama tagasihoidlikud nagu inglasedki; nad armastavad enam pealt kuulata kui oma seisukohta selgitada, mis pärast nende plaanidest hästi ei mõista aru saada. Kui neil tõesti kavatsusi on tulevikus oma mõju Euroopas maksma panna, siis ei oleks tugev Venemaa neile soovitatav. Et aga nemad rahu alalhoidmise peale kõige rohkem rõhku panevad, siis on tarvis neile selgeks teha, et vägev Venemaa saab esimeseks rahurikkujaks, nagu ta seda seni viimase aastasaja jooksul on olnud, viimane sõda ehk maha arvatud.

Teed Berliini.

On aga veel üks tegur, mis rahukonverentsist alles eemal, aga mis ometi oma sõna saab kaasa ütlemata, s. o. Saksamaa. Mõistagi palju, väga palju ripub sellest, missugused mehed ta siia saadab. Viini kongressi ajal oli Prantsusmaa seisukord veel raskem kui praegune Saksamaa oma, aga ometi mõistis Talleyrand asju nõnda ajada, et kõik selleaegsete liitlaste plaanid sassi läksid ja Prantsusmaa kõike seda kätte sai, mis ta kätte saada võis ja tahtis. Ei tohi unustada, et need väiksed riigid, kes nüüd liitlastelt loodavad abi saada ja neilt oma iseseisvuse tunnistamist nõuavad, sellega leppida ei saa, et nende lootused luhta läheksid, missugusel korral nad uusi teesid katsuvad leida oma eesmärgi kättesaamiseks ja need teed võivad neid Berliini viia. Võtame jõudude vahekorra sel puhul ja peab ütlemata, et see prantslastele meelt mööda ei või olla. Igatahes on

väikerahvad valmis igasuguseid ohvrid kandma ja kõige raskemaid kohustusi oma peale võtma, et aga iseseisvust kätte saada, ja sellepärast maksavad nad igasuguse hinna, et aga Vene rusika alt pääseda.

Tänases *L'Intransigeant'*is oli lugeda, et leedulased on sakslastega kokku leppinud. Viimased olla neile sõjariistu, sõjamoona ja ligi 100 miljoni marka raha annud, mis eest vast leedulased teatud kaubanduslisi kohustusi oma peale võtsid. Et enamlaste paradiisliku võimu alt pääseda, otsustasid leedulased ennast sakslastele ära müüa. Mis teevad teised väikeriigid, kui neil tuleb Vene hädaohu või õigem Vene hädaohtude eest päästmist otsida Prantsuse projekti teostamise puhul? Kas ei pööra ka nemad oma silmi selle neetud Saksamaa poole, keda nad nüüd nii vihkavad? Aga see võib ka varem sündida, iseäranis kui Venemaal enamlased pukis on. Ka kuulus Põhja-Armee, mis kõige parematest elementidest olnud kokku seatud, näitas pärast enamlaste käest lüüasaamist, kui ta Lätimaale põgenes, et Vene valgekaartlaste sõjapidamise viis, vähemalt praegusel ajal, enamlaste omast sugugi maha ei jää: niisamasugused rahulikkude elanikkude riisumised, röövimised ja tapmised. Kui nüüd väikerahvad näevad, et liitlased püüavad neist ilusate sõnadega lahti saada ja tegelikult mingisugust abi ei anna — tänini on ainult inglastelt abi saadud ja seda ka väga pikkamisi —, kas ei või neis siis mõte tärkata, nagu laseksid liitlased neid selleks sõdida, et neid nõrgestada ja et pärast venelastel kergem oleks neist jagu saada? Missugused tagajärjed sel oleks, kui niisugune mõte maad võtaks, on raske ette näha.

Liitlaste ükskõiksus.

Ükskõiksus, mida liitlased meie vastu — muidugi ka kõigi teiste väikerahvaste vastu peale Slaavi riikide — üles näitavad, on väljakannatamata. Iga pisemagi asja pärast lastakse vähemalt kümme korda jooksta ja siiski ei saa kindlat vastust või kuigi antakse, siis niisugune, et — see asi käib teise ametniku või asutuse otsustamise alla. Näituseks on liitlased tsheho-slovakkidele toiduainete muretsemise omal kulul toimetanud: Ameerika maksab 50%, Inglismaa 25% ja Prantsusmaa 25%. Meie palusime luba viljasaatmiseks omale maale ja ka krediiti lühikese aja peale, kuni vili kodus ära müüakse. Nüüd käib prof. Piip juba kolmat nädalat alandlikult vastust saamas ja ikkagi ei saa. Et aga eila Kopenhaagenist telegramm tuli, millest näha, et vilja võiks saada, kui krediiti lubatakse, siis läks ta täna hommikul uuesti kindla mõttega mitte enne ära tulla, kui vastus käes. Vastus oli niisugune: krediidi asi meie alla ei kuulu ja kelle alla ta kuulub, meie ei tea, aga lubaandmise asjus esitatud kirja pole jõudnud veel läbi vaadata. Ehk jälle: kui ma rahaminister Kukk'i käest kirja sain, milles meie rahalist seisukorda väga tumedates värvides kujutati, mida muidugi arvata võis, siis käisin ma isiklikult välisministeeriumis ja palusin suusõnal ning kinnitasin oma palvet järgmisel päeval kirjalikult, et ükskord ometi vastus antaks meie mitmekordsete palvete peale, kuigi see vastus peaks eitav olema. Lubati seda paari päeva jooksul teha. Kui ma ei eksi, siis on meil sest ajast saadik juba neljas nädal käes, aga ministeerium ei mõtlegi vastata. Mis nemad siin hoolsasti teevad, on istumine nõupidamistel ja kirjutamine. Seavad kõiksugu Prinkipo

üleskutseid ja rahvaste liidu põhiseaduseid kokku, et verevalamist ära hoida „tulevikus“, aga et praegusele verevalamisele lõppu teha, selleks puudub neil kas tahtmine või mõistus. Sidorenko, kes täna meil lõunal oli, tähendas muu seas, kui jutt selle peale kaldus, et venelased prantslaste peale halvasti mõjuvad, et: „verno, ruskie duraki, no oni tut ne pritschom, ibo u frantsuusov svojei gluuposti vpolne dostaatotschno (õige, venelased on rumalad, kuid siin ei puutu asi neisse, sest prantslastel on omal rumalust küllalt)“.

Raha asjad.

20. II. 19. Kõige raibem asi on rahasaamisega. Kusagilt ei anta, kusagilt ei lubata, kusagilt ei öelda ka ära. Meie lootsime sakslaste abiandmisest raha teha — ei aita. Näib küll imelik olevat, et sakslane, kelle peale meie avalikult oleme sülitanud, kõige oma uhkuse peale vaatamata ikkagi tuleb ja alandlikult palub temalt raha ja sõjariistu võlgu võtta, kuna aga liitlased, keda meie sellesama pärast kumardamas käime, sellest asjagi ei taha teha. Kui kusagil lehes lugeda oli, et Leedumaa on Saksa abipakkuva käe vastu võtnud ja temalt 100 miljoni marka saanud, siis lootsime, et see ehk mõju avaldab, aga ei sugugi. Piip käis täna ei tea mitmendat korda järele küsimas, ei paremat ühtigi. Meil tärkas isegi küsimus, kas ei peaks katsuma enamlastega rahu teha. Õhtused lehed teatasid, et Poola valitsus on sarnase sammu astunud, ja et Poolamaal rahukonverentsi komisjon viibib, siis arvatavasti tema õnnistusega. Ehk küll *quod licet Jovi non licet bovi*, aga kui Poola rahu teeb, võivad enamlased vabanenud vägedega kõvendada muid väerindu, muu seas ka meievastast, ja sellepärast peaksime pääseteesid otsima.

Vilets lugu on nüüd see, et enamlaste rahu krossigi väärt ei ole, sest iga silmapilk võivad nad sõda uuesti alustada. Tahtmine meie maad oma alla heita on neil suur, sest peale seda, kus nad meilt välja pekseti, kogusid nad uued väed ja nagu tänased telegrammid kodust teatavad, on nad igalpool pealetungima hakanud, misjuures meie sunnitud olime kahes kohas taganema. On selge, nemad võivad niipalju jõudusid koguda, et meie neist kuidagi jagu ei saa, kui meile kõrvalt abi ei tule ja kui ilma rahata oleme. Kust võiks abi saada? Rootslased ja daanlased on tänini valmis olnud üle 10.000 mehe saatma, aga nad nõuavad raha ette. Liitlased teavad seda kõike, aga ei reageeri. Meie ripume neist suurel määral, sest neilt saame sõjariistu ja toiduaineid. Kui me nende tahtmise vastu enamlastega rahu teeme, siis meil sõjariistu küll tarvis ei ole, muidugi seni kui rahu kestab, aga süüa tahavad inimesed ka rahuajal. Seega hoiavad nad meid oma kүүsis. Igasuguseid võimalusi silmas pidades, peame niipalju kui vähegi võimalik toiduaineid Tallinna saatma ja et ühest kohast korraga palju ei anta, siis katsume seda mitmelt poolt.

Missugused eesmärgid inglastel on, ei taha hästi aru saada. Et nemad meid tahaksid iseseisva rahvana näha, on kindel. Veel täna kinnitas seda Läti esitajatele Tschakste ja Meierovitsile Harding, Balfouri abi ja välisministeeriumi tegelik juht. Aga mis mõte oleks siis meid niisugusesse kitsikusse ajada? Neile on mitmel puhul teatatud, et meie oleme valmis neile kindlustusi andma, aga nemad ei nõua neist ühtegi. Ehk loodavad nad, et kui asi üsna halvaks läheb, meie oma elu peastmiseks neile oma iseseisvuse lauale paneme? Tont neid teab!

„Ne raskussitj“, nagu venelane ütleb. Ei või ometi olla, et neil asjaajamine nii pikaldane oleks. Lugu on seda imelikum, et — nagu Meierovits meie ühisel nõupidamisel ukrainlaste ja leedulastega kinnitas — venelased olla Arhangelski vabariigi valitsuse esimehe Tschaikovski seletuse järgi prantslastelt kõike saanud: raha ning sõjariistu ning nad pakkuvat meile sedasama, kui meie neid enamlaste kukutamises aitaksime ja siis Venemaaga käsikäes lähme. Ei tea, kas see kõik tõsi on, venelased hooplevad väga palju.

Ühisel koosolekul otsustasime ka ühiselt rahukonverentsi ja üksikute saatkondade juure minna kära tegema ja vastust nõudma meie sisseantud nõudmiste või palvete peale. Selle üle, kuidas üksikute riikide peale mõjuda, peame homme nõu. Ainuke, milles juba kõik ühinesid, oli arvamine, et meie ei pea asju valgustama oma kasude seisukohalt, vaid selle riigi tulusid silmas pidades, kelle peale tormi jookseme.

Täna oli hr. Morrisson meie juures lõunal. Jutuajamisest temaga paistis välja, et Ameerika on meie iseseisvuse mõtte poolt ja et Prinkipo konverents kokku tuleb; vähemalt võetakse uus katse selles mõttes ette.

Muljed lätlastest.

21. II. 19. Olime täna uuesti oma naabritega — lätlaste ja leedulastega (ukrainlased ei tulnud) — koos. Lätlaste saatkond on määratu suur, peale 40 mehe. Ütleavad, et neil peaaegu kõik haritlased maalt on põgenenud. See asjalugu sundis hr. Pustat küsima, kuidas nad siis oma maad tahavad enamlastelt tagasi võita ja kas neil üleüldse ohvitserisid on olemas? Nimetati ühte kindrali, kes praegu Kopenhaagenis viibivat ja valmis olla sealt üle Tallinna

kodumaale sõitma, siis veel mõnda polkovnikku, kes aga enamlaste teenistuses seisvat. Teised noored ohvitserid on kõik enamlaste vägedes. Missugusest ühisest väerinnast võiks niisugustel tingimistel juttu olla? Kõnelda võiks ainult Eesti väerinnast Lätimaa piirides. Ja kas maksab meil nende asjadesse segada, kui seda strateegiliselt tarvis ei ole? Oleme liig nõrgad, et Lätimaa kaitsmist oma peale võtta. Pealegi, oleks veel mingisugune lootus Leedumaa peale, aga seal on sakslased sees, nagu Liibavi ümbruses Kuuramaalgi. Ega meie ometi sakslastega üheskoos opereerima hakka? Võib olla siiski.

Lord Harding.

Kui me täna prof. Piip'iga lord Hardingi juures käisime, ütles ta muu seas, et Vene asjus üsna uus idee tekkinud ja et meie asi ruttem kui arvata võib rahukonverentsi poolt ette võetakse. Idee sisust ei lausunud ta sõnagi. Aga kusagil Inglise lehes oli täna lugeda, et Noulens'il on lootus enamlusvastast väerinda luua Ukraina, Poola ja Saksamaa osavõtmisel. Et Noulens Varsavis viibib, Poola ankeedi komisjoni eesotsas seisab ja kange enamlaste vastane on, siis on võimalik, et tema valmis on enamlaste vastu ka Saksa abi tarvitama. Mis Saksamaale selle eest on lubatud, ei tea veel, aga üks teine sõnum Varsavist Prantsuse lehes laseb aimata, et Leedumaa Poola külge seotakse ja et Saksamaa oma väed sealt ära viib, kuna Poola omad sinna sisse lähevad, sest Leedul endal vägesid ei ole. Aga okupatsiooni tagajärg, kui see rahukonverentsi õnnistusel sünnib, on enam kui selge, liiatigi et Leedumaa Poola ajaloolikkudesse piiridesse kuulub. Meie väed saavad ehk viimaks sakslastega kõrvustikku Eesti-Läti piirisid kaitsma enaml. Vene vastu.

Lord Hardingi sõnade järele on Inglismaa muidugi meie iseseisvuse poolt, aga rahaga ei taha nad ikkagi välja tulla. „Nõuab aega“, ütles lord. Kinnitasime peale selle veel, et raha Inglismaalt välja ei vii, ta jääb Londoni, et võiksime sealt kaupa osta, mille eest meie kodumaal tarvitajate käest raha sisse võtame. Lubas teatada. Neid lubadusi on tänini niipalju olnud, et ei oska enam lugu pidada.

Täna on kodumaalt halvad teated. Mis ette näha võis ja millest meie siin kõiksugustele kõrgetele isandatele oleme rääkinud, on täide läinud: enamlased koondavad jõudusid ja algavad uut pealetungimist. *Morning Post'i* kirjasaatja kinnitab 20. veebr. et enamlastel Pihkva väerinnal suured väed ja et nende varustus hea, kuna meil munitsioonist puudust tuntakse. Laev sõjariistade ja sõjamoona on küll juba nädala eest Inglismaalt Tallinna poole välja sõitnud, aga jää-olude pärast võis tema teekond pikemale venida. Vahe peal on aga meie väed sunnitud mõnes kohas taganema. Kas läheb neil korda vaenlasele tarvilikul viisil vastu panna, et maad mõrtsukate sissetungimise eest peasta? Liitlaste abi ähvardab ikka igalpool hiljaks jääda. Peab tunnistama, sakslase juures valitses palju parem ja kiirem korraldus. Revolutsioon on muidugi seda korraldust rikkunud, aga nagu mõnest asjast näha, pole sakslane ka praegu oma vaimu kaotanud.

Ministeeriumi kriis.

Teine teade on meile arusaamata, aga näib ometi tõe põhjal seisvat, nimelt: kõik sotsialistid on ajutisest valitsusest lahkunud, s. t. koalitsiooniline ministeerium on oma tegevuse lõpetanud ja tema

asemele erakondline astunud. Koalitsioonilised ministeeriumid tekivad igalpool ikka siis, kui riik on hädaohus ja kui üksikud erakonnad oma programmide sihid kõrvale jätavad, et kõike jõudu vaenlase võitmiseks koondada. Meie isamaa elab raskeid päivi üle, võitlus pole veel kaugeltki lõppenud, otse ümberpöörduvalt, ta hakkab uue hooga peale ja niisugusel silmapilgul ei oska erakonnad kokku leppida! Tõendus, et „isamaast“ ei saada meil veel aru. Teda lastakse kannatada, et aga ennast partei ees vastutusest peasta, kuna aga isamaa päästmiseks kõik peab ohverdama.

Muidugi ei ole meil siin teada, missugused asjaolud valitsuse lõhkumise välja kutsusid. Kas ehk ei tahetud programmide teostamisele asuda, arvates, et kui kord enamline vaenlane meie piiridest väljas, siis küllalt aega on igapäevaste asjade juure tagasi minna. Aga sellekohast teostust pole praegu kusagil mujal. Prantsusmaal, näit., on praegu väga tagurline — prantslaste silmas muidugi — valitsus, aga keegi ei mõtlegi teda kõigutada ehk küll juba neljas kuu sõjariistade - rahutegemisest saadik käes. Ei mõtelda sel lihtsal põhjusel, et sõda jätab niisuguseid haavu järele, mis enne parandamist nõuavad, kui hariliku elu juure võib tagasi pöörata. Sellepärast püsivad tänapäevani kõigis demokraatlistes riikides koalitsiooni ministeeriumid. Meil on niisuguste raskustega võidelda, milledest ükski erakond omal jõul võitu ei saa, sellepärast töötame seltsis, aga et seltsis töötada, selleks peatame oma programmide teostamisega.

Võib olla on ehk põhjus teistsugune. Kui mina viimati Tallinnas olin, kuulsin mina s. d. suust kaebtusi K. Pätsi kohta. Et aga nemad Pätsi valitsuse esimehe kohale ei soovinud ja ennem mind selles ametis

oleksid näinud, mina aga kindlasti ära ütlesin, siis ei annud mina nende kaebtustele suuremat tähtsust. Esiteks süüdistati teda selles, et ta liig omavoliliselt talitavat ja ka neil kordadel, kus võimalik oleks olnud valitsust enne informeerida, seda alles tagant järele teeb. Siis heideti temale ette, et ta sakslastega liig sõbralikult ümber käib. Oma esimeses kõnes Maa-päeval peale 11. novembrit toonitas ta, et meie ei pea sakslastele nende äraandlikkude tegude pärast mitte kätte tasuma, vaid kättetasumiseks neile ja nende järeltulevate põlvedele olgu meie põlgtus. Kättetasumine muidugi ei kõlba, aga põlgtusest on liig vähe. On ju veel üks abinõu — kaelakohus. Ega nad sellest ometi ei tohi pääseda. Ega Päts ometi arva, et kuriteod, mis nad aasta jooksul tegid, ainult moraalilist hindamist peavad leidma? See võis muidugi *lapsus linguae* (keele komistus) olla.

Venemaa ja liitlased.

23. II. 19. Prantslased tahavad hakata meiega äri ajama — see on hea tundemärk. Prantslased meie iseseisvust küll ei taha, nemad on valmis ainult Slaavi rahvaid toetama, sest Saksamaa poolt revanshi kartes püüab Prantsusmaa Poolamaast, Tscheho-Slovaakiast ja Juugo-Slaaviast omale kindlad liitlased luua, kes teda tarbekorral võiksid aidata. Vägevat Venemaad on talle tarvis, et vastukaalu luua Inglismaale, kes muidu ainsaks võimuks jääks Euroopa käsutamises ja kellel ühtegi vastast ei oleks, kuna ju Saksamaal nüüd merevägi puudub ja ta ka peaaegu poolest oma kaubalaevastikust on ilma jäänud. Inglise ei tarvitse teda ei poliitiliselt ega ka kaubandusliselt enam karta. Niisama ka Ameerika mitte,

kes nagu varem tähendatud, just sellepärast sõjast osa võttis, et Euroopas Saksamaa hegemooniat kõrvaldada, mis Ameerika tööstusele suure hoobi oleks annud. Siit on arusaadavad need põhjused, mis sunnivad Inglismaad Venemaa tükeldamise poolt olema ja mis lasevad Ameerikat niisuguseid vahetõrju soovida, et tema oma mõju võiks maksma panna. Selles sihis oli tema alguses nähtavasti nagu Prantsusmaagi selle poolt, et Venemaa ühiseks riigiks jääks — vastukaaluks Inglismaale, kuna ta aga viimasel ajal oma seisukohta vististi on muutma hakanud, sest Inglise ja Vene võivad ju Ameerika asjus kokku leppida ja selle Euroopa värvate ees seisma panna. Saaks aga Venemaa tükeldatud, siis tuleks Ameerikal ainult Inglismaaga rehkendada ja sellega üksi oleks juba kergem kokku leppida. Aga Ameerikale on asjal veel teine külg, nimelt: Ameerika vaatab viltu Jaapani peale, kes silmapaistvalt püüab Siberis pesitsema hakata. Aga Ameerika oleks ise valmis seal äri ajama, sellepärast tuleb siin uuesti otsustada, mis on talle kasulik, kas tugev või nõrgestatud Venemaa. Loomulikult jõuaks vägev Venemaa Jaapanile idas mõjuvamalt vastu astuda, aga et Venemaal kõik loomuvastaselt sünnib, siis võib oletada, et Venemaa, niipea kui ta pinda jalgade all tunneb ida asemel oma silmad kohe sinna pöörab, kust ta välja tõrjuti, s. t. Lääne- ja Lõuna-Euroopasse. Sellepärast oleks ehk ikkagi kasulik, kui Venemaad Euroopas sedavõrd nõrgestataks, et ta lootuse kaotaks endist viisi võerastest rahadest õmmeldud kasukates laiselda ja et ta sunnitud oleks oma silmi ida poole pöörama, seal kõike oma jõudu Jaapani vastu maksma pannes. Näib, et mõnes ameeriklases niisugune asjaolu hindamine

maad võtma on hakanud, sest ainult nõnda võiks aru saada, miks nad ise meie poole pööravad, et meie neile oma iseseisvuse asjus teateid ja materjalisid muretseksime.

Mis Jaapanisse puutub, siis on temale arusaadavatel põhjustel armsam nõrka kui tugevat Venemaad oma naabruses näha. Niisama on ka lugu Itaaliaga, kel Austria slaavlastega Aadria merel mitmed arved õiendada ja kes nende toetust Venemaa poolt kardab.

Nõnda siis paistab asi kaunis hea olevat. Mõistagi, et meie enese Inglismaa külge seome, mis meie liigutuste vabadust kitsendab, aga inglane elab ja laseb elada, kuna Venemaa ise elada ei mõista, ega ka teistele eluvõimalust lubada ei taha. Ei tohi ka seda unustada, et Vene rahvasööjad kombat ja vaated hakkasid ka meie keskel maad võtma. Lääne-Euroopa kultuura mõju juhiks meie vaimlise elu teistesse rööbastesse.

Ukrainlaste esitajad.

Täna käisime ühes ukrainlaste, grusiinlaste, leedulaste ja lätlastega Itaalia saatkonnas palumas, et meie asi rahukonverentsil rutem päevakorda võetaks. Lubati palvet täita ja kolme päeva pärast vastus anda. Kõige halvema mulje selle läbirääkimise ajal jättis Ukraina esitajate ülespidamine. Nemad valetaavad. Oli nii piinlik pealt kuulata. Itaallane küsis:

„Mitu sadamat Mustal merel on praegu ukrainlaste käes?“

„Kõik“, oli vastus.

„Odessa ka?“ küsiti.

„Ja muidugi.“

„Kuidas on siis lugu Kuubani ja Doni kasakatega, kas nemad ka kuuluvad Ukraina riiki?“

„Iseenesestki mõista.“

„Nii et Krasnov ja Deniikin töötavad kelle nimel?“

„Need kindralid on venelased aga nende sõjavägi on ainult ukrainlastest kokku seatud.“

„Aga Krimmi poolsaar?“

„Seal on hulk tatarlasi, aga nemad ise tahaksid Ukraina osa olla.“

„Kus on teie valitsus?“

„Kiievis.“

„Aga Kiiev on ju enamlaste käes.“

„Oli, aga võeti meie vägede poolt tagasi.“

Saadik hakkas naerma ja et oma haavavale ülespidamisele mingit seletust leida, tähendas ta meelitaval toonil:

„Küll on teil osav valitsus! Nelja päeva eest alles pealinn vaenlase käes, aga nüüd juba tema ise seal sees ja jõudis ka teile sellest teatada.“

Odessa, nagu kõigist lehtedest näha, on Deniikini käes; Don ja Kuuban pole iialgi sellest juttu teinud, et nemad tahaksid end Ukraina alla anda ja Ukraina pole ka selle peale pretendeerinudki; Krimmil on oma valitsus, kes alles hiljuti ühist Venemaad nõudis, ja et Petljuura väed oleksid Kiievi ära võtnud, selle kohta pole lehed teateid toonud, mida nad muidugi oleksid teinud, kui niisugune sõnum siia oleks jõudnud. Itaallased võisid arvata, et meist ei tohi kedagi uskuda, kui me juba kord niisuguses seltskonnas nende juure ilmume. Oli hirmus piinlik!

Täna õhtul tuli hr. Puchk Londonist tagasi, kuhu tema nädala kahe eest oli sõitnud, et „Kajak'ale“ laadungi muretseda. Inglased annavad kaupasad

heade tingimistega: süsa admiraliteedi hindadega, s. o. pool odavamalt kui turuhind ja ette tuleb maksta ainult 20%, muist alles siis, kui laev tagasi on jõudnud ja kaup müüdud. See asjalugu on tundemärgiks, et meie iseseisvuse asi nii väga halvast seisukorras polegi.

Kodused asjad.

Hra Puchk tõi Eesti lehti kaasa, kust näha, et kodus hakkab peale vaenlase väljatõrjumist kirjuks minema. Hakatakse oma väikseid asju ajama. Sotsialdemokraatide teguviisist ei taha aru saada. H-ra Ast on väga mõistlik ja aus mees, aga kuidas laskis tema oma erakonna niisuguse sammu astuda, et ta oma asemikud valitsusest ära kutsus ja mispärast? Kas sellepärast, et sõjakohtud tegevuses ja valitsuse komisсарid omavalitsuse asjaajamise järele valvavad, et see seaduse vastu ei käiks? Ometi on nõnda kogu maailmas sõja ajal, sest omavalitsuse asutuste järele peab valvama, muidu võivad nad niisuguseid tükka teha, et jumal hoidku. Näitusena võtkem Tartu maakonna nõukogu, kes valitsuse käsku mobilisatsiooni asjus ei täitnud ja pealegi veel pilkavalt järele päris, kas Eesti Ajutine Valitsus tõesti mõtleb Venemaaga sõda pidada? Niisugune maanõukogu ei tule ainult tagandada, vaid teda on tarvis sõjakohtu kätte anda. Ja kuigi sotsialdemokraatidel õigus oleks olnud, kas tohtisid nad valitsusest lahkuda, kui Maapäev neile selleks voli ei annud ja nende seisukohta õigeks ei tunnistanud? Praegusel silmapilgul ja ka pikemal ajal tulevikus on valitsusel ülesandeks isamaad välise vaenlase vastu kaitsta ja aluseid uuele riigikorrale luua. Kui keegi enda lahti ütleb kaastöötamisest ri-

tähtsates riigielu küsimustes, kas ei tähenda see siis mitte, et tema valmis on riigi iseseisvust sõjakohtute ja valitsuse komissaride vastu vahetama?

Tuule pöörang.

24. II. 19. Käisime täna Turell'i juures, kes on Inglise rahusaatkonna ida asjade jaoskonna esimeheks. Tema rääkis meie iseseisvusest kui loomulikust asjast. Herra Piip'i küsimise või õigem märkuse peale, et ameeriklased on arvatavasti oma seisukohta meie asjus muutnud, tähendas hra Turell, et nii see vist on. Peale selle seletas ta meile, et Pariisis harutatakse ainult piiride küsimust, kuna kõik meie teised kavatsused ja tarvidused — meie kõnelesime raha saamisest kui ka tulevasest vahekorra selgitamisest majanduslikes ja poliitilistes asjades — Inglismaal otsustamisele tulevad. Enne aga saatsid nad meid just Londonist Pariisi. Sellest asjaolust kui ka sest, et inglased nüüd juba avalikult oma tahtmisesest räägivad, meid iseseisvaks riigiks tunnistada, oletame meie, et nad vististi ameeriklastelt lubaduse on saanud neid selles asjas toetada. Ka isand Kammerer, kes Prantsuse välisministeeriumis idadepartemangu juhatab, võttis täna hra Pustaga kõneledes üsna teise tooni. Enne olla ta ikka seda rõhutanud, et meie peaksime Venemaaga föderatsiooni astuma ja et Venemaad ei või Baltimerest lahutada, kuna ta täna sellest juttu pole teinud, vaid meie sõjalise seisukorra üle teateid paludes lõpetanud ta tähendusega, et ühine Venemaa ei saa kuidagi jalule ja et teised, s. o. väikerahvad ei taha ega võigi enam kannatada, vaid tahavad, et nende saatus ära otsustataks, Üleüldse on kõigest näha, et tuul meie poole on pööranud. Liitlased

näevad, et nemad oma viivitusega asja üsna hukka võivad ajada. Sest nagu Sidorenko tänasel lõunasöögil jutustas, peetavat Berliinis praegu teist kongressi, millest venelased, poolakad, leedulased ja lätlased osa võtavad (ka olla seal eestlasi). Eestlaste nimel toimetavad seal vist Estländer — meie parunid. Kui liitlaste väed demobiliseeritud, võib terve kari rahvaid sakslastega eesotsas Pariisi konverentsi otsustele vastu vaidlema hakata, mis tähendaks kas uut sõda või et see liitlastele praegustel tingimistel võimata asi on — järelandmist Berliini otsustele.

Uus idee.

26. II. 19. Meie koorem ei taha liikuda. Viimasel ajal oleme küll arvamisele jõudnud, et rahukonverentsi enamus meie iseseisvuse poolt saab olema, aga kindlad ei või me selles asjas ikkagi olla. Lord Harding kõneles mingisugusest uuest ideest, aga mis laadi see idee on, seda on raske aimata. Täna oli siinsetes lehtedes Vilsoni kõne, mis ta kodumaale tagasi jõudes Bostonis pidanud. Selles kõnes ei lausu ta ainustki sõna ühegi rahva iseseisvusest peale poolakate, tscheho-slovakkide, juugo-slaavide ja armeenlaste. Poliitiliselt on ka see väga tähtis, et Churchill oma viimases kõnes Venemaast väga sõbralikult rääkis. Need, kes arvavad inglasi paremini tundvat, kinnitavad, et Inglismaa tahab Venemaale tugeva hoobi anda; ta on kindel, et see tal korda läheb ja sellepärast katsub ta teda enne pisut paitada. Võib aga ka nõnda olla, et nad meid vormilikult Venemaast ei lahuta ja seega siis ka Venemaad ei lõhu, nõnda tema enesearmastust rahuldades, kuna nad aga tegelikult meid Venemaast ripumatuks tun-

nistavad. Meie iseseisvuse küsimus jääks teatud aja peale lahtiseks, aga tegelikult võiksime ometi täiesti iseseisva riigina elada, ilma et kuidagi Venemaast oleneksime. Pärastpoole näeks siis, kuidas asjad kujunevad. Oleksime nii ütelda pooleldi iseseisev riik, mida edaspidiste lepingute puhul suurriikide vahel kui head kaupa võib ära kasutada. Kõik on võimalik, aga kõik on ka teadmata.

Vene mõjud.

Venemaa on raskeid päivi üle elanud ja needki, mis tulevad, ei saa nii väga kerged olema. Tsaari valitsus on kõik teinud, et selle anderikka rahva hinge lämmatada, rahvahulka rumaluses hoida — oma võimu alalhoidmise sihis. Rahvas, keda aastasadajad kammitsas hoitud, ei mõistnud muidugi oma vabadust tarvitada, lõi enesele kui ka teistele niisuguse põrgu, et ei tea, kuidas sellest pääseda. Venemaa õhku ei saa nii pea puhastada ja kui meie peaksime Venemaaga ühist riiklist elu elama, siis kihvtitaks see lämmatav õhk ka meid. Juba nüüdki on meie juures Vene halbu kombeid ja kalduvusi märgata, mis aja jooksul veel sügavamale juurduksid. Eesti hoolsus ja täpipealsus on paljudes juba aset annud Vene lohakusele ja hoolimatusele. Laiad hulgad on õnneks sellest veel vabad, aga just neis kihtides, kust tulevad meie avaliku elu juhtivad jõud, võib seda haigust või õigem selle haiguse tundemärkisid kõige enam tähele panna. Ka torkab Vene upsakus seal silma, kus Eesti ringkonnad venelastega rohkem on kokku puutunud.

Meil on oma rahva arenemiseks ja tema kultuura päästmiseks Lääne õhku tarvis. Uus ideede

ilm, mis siin valitseb, heidab ka meid oma alla ja seda lühikese ajaga. Kokkupuutumine ja läbikäimine inglastega, kelle iseloom eurooplaste seas kõige enam meie omale vastab, tooks meie elusse üsna teised sihtjooned ja sunniks meid mitte ainult meie avalikku elu, vaid ka sisemist, kodust elu teisiti korraldama, nii et ta rohkem kultuura nõuetega kokkukõlas seisaks. Venemaa võimu all elasime oma maa piirides nagu kotis, kust ainult mõned üksikud välja pääsesid, kuna aga suurem hulk peale oma kodumaa linnade midagi pole näinud ega võinudki näha. Venemaa oli küll lahti, aga siin takistas keele oskamatust; pealegi olid Venemaa olud niisugused, et nad meie inimeste peale ainult halba mõju võisid avaldada. Väljamaale pääsemine oli passisüsteemi tõttu väga raskendatud. Kui aga meie ees kõik maailma nurgad avanevad ja meie noorsoole võimalus antakse oma teadmisi laiendada ja tutvust teha kultuurarahvaste elukommete ja moraaliliste väärtustega; siis hakkab meie arenemine kiirel sammul edenema.

Venelaste jutul.

18. III. 19. Ligi kuu aega (26. veebr.) ei saanud mahti mitte midagi ülestähendada. Vahe peal on meie asi juba enam selgunud. — Vene saatkonna nõunik herra Basili kutsus meid Pustaga einele, millest ka tuntud prof. Struve, prof. Mandelstamm ja parun Schilling — ka siinse Vene saatkonna ametnik — osa võtsid. Jutt liikus enamlaste vägitegude ümber ja prof. Mandelstamm tähendas, et tema arvamise järele ei ole praegusel silmapilgul teist pääseteed, kui tuleb need rahvad, kes omale valitsuse loonud, tegelikult (*de facto*) iseseisvateks tunnistada, kuna aga selle küsi-

muse lõpuliku otsustamise seks ajaks peab jätma, kus Venemaal niisugune valitsus oleks, mida teiste riikide poolt tunnistatakse. Mina tähendasin omalt poolt, et see looks väga täbara seisukorra ja tõukaks ka need rahvad anarhiasse, kes omale valitsused juba loonud. Sest valitsusel, kelle kohta teda on, et tema varem või hiljem kukutatakse ja tema asemele võõras võim asub, ei või rahvahulkade silmas mingisugust autoriteeti olla ja nõnda ei või tema ka neid rahva organismi vapustusi ära hoida, mis valitsuse nõrkuse tagajärjel ikkagi ilmsiks tulevad, seda enam, et meie kõrval suur Vene pada keeb ja kihab ning lämmatavaid gaasisid üle maa püüab laiali laotada. Pealegi ei või ka valitsusel endal ei energiat ega tahtejõudu olla uute elutingimiste loomiseks, kui ta teab, et ühel ilusal päeval see kõik peab kokku langema. Ja siis: missugune saaks see tulevane Vene valitsus olema, mille kohta professori herra arvab, et ta teiste riikide poolt tunnistamist leiaks? Kas ei oleks ta mitte see Koltshaki või Deniikini oma, kes tingimata sõjaväelise diktatuuri jalule seavad ja kõige kitsarinnalisemad imperialistid saavad olema, tagasi tuues ka väikerahvaste kohta õndsas Plehve ja Pobedonostsevi aegu? Nendega koos minna meie ei saa ega taha. Mis nemad n. n. väikerahvastest arvavad, selle kohta võib tunnistust anda järgmine asjaolu: Minu Londonis viibimise ajal rääkis hr. Titov, kes ühes minuga Kerenski juures einel oli, et kindral Gurko, kui temale jutustati, et enamlased Eestit tahavad ära võtta, hüüdnud: „Siis olen mina valmis nendega käsikäes käima“. Et Gurko enamlasi ei salli, selles pole vähematki kahtlust, aga eestlasi, lätlasi jne. sallib ta veel vähem, sest muidu ei lubaks ta enamlastega kaasa töötada eestlaste mahasurumiseks. Nii-

sama tuletasin meelde, et enne minu ärasõitu Helsingi, s. o. enne 1. dets. 1918., ilmus valitsuse istumisruumi eeskotta Vene õpilane ja pööras hr. peaministri K. Pätsi ja minu poole küsimisega või rohkem teadaandega, et tema ei või mobilisatsiooni käsku täita, sest ehk tema küll enamlaste vastane olla, ei võivat tema siiski nende vastu välja astuda, sest nemad on venelased. Temale seletati, et kui tema on Eesti riigi alam, siis peab ta riigikaitseks seda tegema, mis valitsus temalt nõuab, muidu tuleb tal kaelakohtu ees vastust anda, sest niisugust määrust pole kusagil ega võigi riikliselt seisukohalt olla, et rahvus vabastaks alamsuse kohustest. Ei ole tal soovi Eesti kodanikuks jääda, nagu kodanlusseadus seda lubab, siis ei sunni teda ka keegi Eesti sõjaväkke astuma, aga arvatavasti saadab valitsus niisugused isandid ühes nende perekondadega maalt välja.

„Kuidas mind Vene kodanikku Venemaalt välja saata“? küsis noormees.

„Eksite, armas isand: mitte Venemaalt, vaid Venemaale“ vastasin mina ja sellega oli jutt lõpetatud.

„Kuidas tahaksite, herra professor, et meie ennast kohustaksime oma saatuse otsustamist niisuguste isandate kätte usaldama?“ küsisin mina.

„Ei“, vastas Mandelstamm, „niisuguste vastu saame meie ühes teiega võitlema“.

„Hea küll“, ütlesin mina, „seda on väga rõõmustav kuulda, aga kui teised riigid niisuguse valitsuse tunnistaksid, siis peaksime meie end ikkagi tema võimu alla andma“.

„Mina ei usu, et Venemaal niisugune tagurline valitsus kunagi pukile pääseks“, kostis Mandelstamm.

„Meie aga oleme kindlas arvamises, et see just nõnda saab olema, ja ajalugu õpetab, et see kusagil teisiti olla ei võigi. Laine ajab laevanina üles ja vajutab ta selle järele jällegi sügavasse vette, et laevapära õhku upitada. Oletame aga — mis meie vaatekohalt võimatu asi —, et enamlisele valitsusele järgneksid sotsiaalrevolutsionäärid Tschernoviga eesotsas. Niisuguste isandatega ei tahaks me ka tege mist teha, sest ehk nemad küll ise oma tegudes kaunis süütud inimesed on, on neil ometi üks imelik ja kardetav omadus: nemad puhuvad marutuule välja ja see ajab enamlasi põrmust üles“.

„Niisugune võimalus“, tähendas prof. Mandelstamm, „oleks muidugi hädaohuks nii meile kui ka teile, aga sellega ei tohi me rehkendada, sest sotsiaalrevolutsionäärid on oma mõju rahvahulkade peale kaotanud“.

„Heakene küll, aga ega teil ometi vähemlaste peale lootust ole?“ hüüdsin mina.

„Ei sugugi! Meie loodame, et valitsus läheb nende kätte, kes praegu siin Venemaad esitavad“.

„Olgugi nõnda, aga mispärast soovite, et meie ja teised rahvad peaksime selle all kannatama, et Venemaa omale lähemal ajal niisugust valitsust ei saa, mida teie kohaseks peaksite? Kas ei oleks õigem ja õiglasem, et meie iseseisvusega nõus oleksite, kuna siis, kui Venemaal tõsine valitsus võimu oma kätte saab, meie riikide vahel läbirääkimised võiksid algada, kuidas meie vahekorda selgitada ja korraldada“.

„See oleks küll hea“, vastas professori herra, „aga teie hakkate siis vastu puiklema“.

Sellega lõppes jutt, sest et parun Schilling juure tuli ja harilikkude asjade peale üle mindi.

Hiljem kõneles mulle herra Meierovits, et selle mõtte — väikerahvaste iseseisvust *de facto* tunnistada ja lõpulik tunnistamine edasilükata — olla prantsuse diplomaatia välja haudunud.

Vene memorandum.

Nende päevade sees on venelased rahukonverentsile memorandumi sisse annud, milles nad eel-tähendatud kavatsuse esitavad: nad nõuavad, et rahu-kongress meid *de facto* tunnistaks, asja lõpuliku otsustamise aga Venemaa hooleks jäta. Kõige imelikum on memorandumi asjas see, et esimesena temast teate tõi *Journal des débats*, kus temale juhtkiri pühendati ja kus ka katked avaldati. Mina võtsin asja välissaatkonna istumisel kõne alla, kus otsustati venelaste memorandumi vastu protesti tõsta, kuna minu hooleks anti protesti kokku seada. Peale selle kutsuti kõigi teiste väikerahvaste esitajad 15. märtsil kokku, kes meie ettepanekuga ühinesid. Minu protestikiri on juba valmis, aga et neljapäeval teiste rahvaste esitajatega selles asjas lõpulik nõupidamine on, siis ei ole meie protest veel mitte sisse antud. Muu seas avaldati ühisel nõupidamisel selle üle imetust, et venelased kõiki oma samme meie eest varjavad ja et meie neist ainult lehtede kaudu teada saame. Aga äkki saadetakse täna memorandumi ära kiri posti kaudu meile kätte, ilma allkirjadeta ja ilma tähendamata, kelle käest ta tuleb; pealegi ei käi tema sisu koguni mitte kokku nende katketega, mis *Journal des débats's* avaldati. Lätlased võtsid omale ülesandeks venelaste memorandumi õiget ära kirja muretseda; siis ehk näeme, kust see imeasi kõik tuleb.

Memorandumi sisseandmise päeva meie ei tea, aga *Journal des débats* avaldas oma sellekohase juhtkirja 14. märtsil. Veel enne seda, nimelt 6. märtsil, pani prof. Paul Boyette, venelaste sõber, kõneõhtu (*conférence*) toime, kus eestlaste ja leedulaste *revendications* (nõudmised) ette kanti ja kus neid pidi harutatama. Et hr. Pusta sel päeval ära sõitis, siis otsustasime sellest õhtust mitte osa võtta, lijatigi et meil venelaste seisukoht teada oli ja meil päris Prantsuse keele kõneleja puudus, kes vabalt oleks võinud meie asja esitada ja seda ka kaitsta. Lätlased ja leedulased olid ilmunud. Meierovits rääkis mulle, et kõneõhtul polnud nõnda sündinud, nagu kuuldavasti kavatsatud. Seletuseandmise asemel väikerahvaste nõudmiste üle kutsutud väikerahvaste eneste asemikke üles oma soovisid esitama. Kõige enne hüütud eestlasi välja, aga et meist keegi ei ilmunud, siis järgnesid lätlased, kes muidugi iseseisvust nõudsid; niisama ka leedulased. Neile vastas

Savinkov

(tema kõneleda vabalt ja ilusat Prantsuse keelt ja olla üleüldse väga hea kõnemees, parem kui Kerenski — iseloomustas teda Meierovits), esitades neid mõtteid, mida pärastpoole eelnimetatud memorandumis korrati. Kui aga Meierovits temalt peale selle seletust palus, kuidas see tulevane korraldamine sünnib, kas võetakse selle juures ka Lätimaa arvamist ja nõusolekut arvesse või talitab sel puhul Venemaa ainult iseenda tahtmise järele, mis poleks midagi muud, kui aga ähvardus Lätimaale, siis ei annud Savinkov mingit vastust. Keegi isand, kes kõneõhtu president oli, teinud vaidlustest kokkuvõtte ja tähendanud muu seas, et iseseisvuse mõte olla küll küps, aga tema teostamisel ei

tea väikerahvad isegi, mida nad õieti tahavad Nagu näituseks leedulased: ühed räägivad Suur-Leedust umbes 20.000.000 elanikuga, teised 7 miljonist ning kolmandad 4 miljonist. Ehk küll lätlastel ega meil ammugi sellesarnast ei ole, heitis niisugune tähendus ometi varju ka meie peale.

Mineval pühapäeval oli Läti kõneõhtu, kus prof. Paul Doumergue ilusa ja vaimustatud kõne pidas täieliku iseseisvuse mõttes. Nimetas muidugi ka meid. See on hea, et prantslaste eneste keskel selles asjas lahkuminekul tekivad.

Ideaalid ja jõud.

23. III. 19. Kõigist sellest, mis rahukongressi kohta kuulda ja teada, võib oletada, et seal on töötamas kaks tõukejõudu: rusikavõim ja omakas. Kõik kõrged inimkonna ideaalid on unustatud ja kolikambri visatud, kust nad ainult vahete vahel välja tassitakse sõjariistana, mis hulkadele enam imponeerib, kui need võitlusabinõud, mida rahukongressist osavõtjad eneste keskel tarvitavad. Mina usun kindlasti, et „rahvaste enesemääramise õigusest“ rahukongressil enam ei räägita või kui seda tehakse, siis ainult pilkavalt. See teema on ka ajakirjandusele vastumeelt ja temast võib kuulda ainult *conférence'idel* (kõnedel) esinevatelt professoritelt või algajatelt poliitikameestelt, kes enesele nime tahavad teha ja selleks valmis on kõike ära kasutama, ka niisugust iganud kraami, nagu on seda enesemääramise õigus.

Meie, väiksed rahvad, ei taha aga sellest lipust lahkuda ja tõmbame ta igalpool, kus vähegi võimalik, taskust välja, et teda vaataja silme ees lehvitada. Poliitikamehi teeb see lipp tuimaks; meeletult

vahivad nad tema peale ja ei tea, mis öelda. Harilikult on nad nõus, aga kõik ripuvad rahu-kongressist.

Clemenceau juures.

Et vanu poliitikavarblasi nende eneste sõnadega siduda, omandasime järgmise taktika: otsustasime kõnelejalt otsekohest vastust paluda — kas tema toetab rahukongressil meie iseseisvust, kui see seal harutusele tuleb? Esimene, kelle juures me seda taktikat katsusime läbi viia, oli vana tiiger (nagu teda siin nimetatakse) — Clemenceau ise, kes meid mineval pühapäeval jutule võttis. Vana rebane püüdis küll igat viisi meile vastust võlgu jääda, aga tal ei läinud see korda. Esiialgu pani temale nõutava küsimise ette herra Meierovits, kes kokkuleppe järele meie kõikide (Eesti, Läti, Leedu ja Ukraina) nimel temale meie ühise visiidi otstarvet pidi selgitama. Clemenceau andis kaunis pika seletuse, aga meid huvitava küsimise peale ei vastanud ta. Rääkis, et neil võimata on üksikute rahvaste küsimust lahus Vene küsimusest harutusele võtta ja et Vene asja ei saa nemad praegu päevakorda paigutada, sest loomulikult peavad nad kõige pealt rahutingimised välja töötama, mis niipalju raskusid sünnitab, et tema ei looda Vene asja käsilevõtmist enne 2—5 nädalat. Siis pööras ta küsimisega teiste saadikute poole, kas ei ole ehk neil üksikult midagi juure lisada. Selle peale tähendas hr. Pusta, et meile on iseäranis tähtis abisaamine, sest me oleme kindlad, et abisaamise kõrval on tähtsamaks momendiks meie iseseisvuse tunnistamine, mispärast meil väga tähtis on teada, kuidas tema, rahu-kongressi esimees, selle asja peale vaatab. Vanamees hakkas jällegi täielikku vastust selle kohta andma, miks

neil võimata on olnud abiandmises meie palvet täita, aga Pusta viimasest küsimisest läks ta mööda. Siis küsis Pusta uuesti, kuidas on siis lugu meie iseseisvusega? Vana rebane päästis enda sellega, et tegi, nagu poleks ta küsimisest aru saanud, ja hakkas üsna teisest asjast rääkima. Siis tänas Meierovits teda antud seletuste eest ja tähendas lõpuks, et meil siiski väga tähtis oleks teada saada, kuidas tema, Clemenceau, meie iseseisvuse peale vaatab. Siis ütles ta, et tema olla täiesti selle poolt ja saada isiklikult meie *revendication*'i toetama, aga valitsuse nimel ei võida tema midagi ütelda.

Nüüd tahame Vilsoni juure pääseda, aga tänini pole temalt veel vastust saanud. Aga kui kord võimuhed omale jõu ja kasu on juhtnööriks võtnud, siis vaja nende tulusid silmas pidades neile katsuda selgeks teha, et neile kasulik on, kui meid Venemaast lahutatakse. Õigust öelda ei ole see kuigi raske, vähemalt mis Inglismaasse puutub. Ühes Inglismaaga on ka Jaapan võidetud. Ainult Ameerika ei taha meie asjadest hästi aru saada. Viimaks aga hakkab ka tema paenduma, misjuures ameeriklaste peale nähtavat head mõju see asjaolu on avaldanud, et meie oma nõudmistega kaugele ei lähe ega neid ei liialda. Praegu on Ameerika oma komisjoni välja saatnud, kes meie sõjalisi, poliitilisi ja majanduslisi olusid peab uurima, mis muidugi tundemärgiks on, ei nemad meie iseseisvuse mõtega juba harjuma hakkavad, ehk see neile küll alguses võeras näis olevat. Isikliste läbirääkimiste teel püüame neid selles mõttes kinnitada.

Meie poolrõngas.

Aga ka jõudu ei tohi unustada. Tänini oleme käsikäes käinud lätlaste, leedulaste ja ukrainlastega.

Esiialgu võtsid meie ühistest nõupidamistest ja jaolt sammudest ka grusiinlased osa, aga pärastpoole langesid nad ära. Iseäranis sest ajast saadik, kus Tschaidse ja Tseretelli siia jõudsid, ei ole grusiinlased endid enam näidanud. Põhjused — teadmata. Nii-palju on kuulda, et grusiinlased pööranud sotsialistide poole ja tahtvat nende kaudu, ilma valitsuseta, oma eesmärgi kätte saada. Ka meie teeme tööd sotsialistide keskel, aga ei ole ka valitsusele sõda kuulutanud.

Ühes ukrainlastega esitasime kaunis suure jõu, umbes 50 miljoni elanikku, aga sel jõul oli ja on üks nõrk külg, nimelt see, et Ukrainas ühtegi kindlat valitsust ega võimu ei ole ning et seal eneste keskel neli voolu võitlevad: Petljuura oma, enamlased, vene-meelsed ja insurgendid (Petljuura sõjaväeosad, mis sõnakuulmatakts said ja oma käe peal *entente'le* sõda kuulutasid). Muidugi ei või niisugusel riigil kunagi palju mõju olla. Oli tarvis niisugust riiki otsida, mis meie otstarbele paremini vastaks. Meie poolrõngal oli Poolama asupaigas auk sees. Katsusime selle riigiga sõprust sobitada, seda enam, et tema on Prantsuse pailaps ja võiks selle tõttu meile kõigile kasulik olla. Läksime Pustaga Dmovski juure. Tema ei olnud kodus, vähemslt öeldi meile seda, ja tema sekretär lubas meile telefoniga teatada, millal tal võimalik on meiega läbirääkida. Mõne päeva pärast leidsime küll Dmovski visiitkaardi oma ukse juurest, aga läbirääkimiste aja määramist ei tulnud ega tulnud.

Minul oli niisugune tundmus, et leedulaste esitajad (vanad) poolakatega läbirääkimisi on pidanud, olgugi et nad ise seda salgavad. Tegin katset. 11. märtsil andsime Franclin Bouillonile eine, kus mina mööda minnes mõtte pillasin, et meil, eestlastel, tuleks nii või teisiti Soomega ühineda, lätlastel Leedu-

maaga ja meie kõik peaksime Poolamaaga sõjalise konventsiooni tegema, mislääbi me tugeva organisatsiooni looksime ja ühes sellega ka ehk seda imperialistlist isu vähendaksime, mida poolakad nii suurel määdul avaldavad ja mida osalt nende riigi piiride kindlusega olekuga võib seletada.

Juba järgmisel päeval käälistati Poola legatsiooni meie juure, teatades, nemad tahta meiega seltsis löunat süüa. Vastasime jaatavalt. Kutsusid meid löunale 20. märtsil. Seal selgus, et neil on valitsuses kaks voolu olemas: üks, mida esitab Dmovski, ja teine sotsialistline, mille eesotsas siin rahusaatkonnas V. Dlusski, kes meid löunale kutsus. Dlusski jutustas, et rahukongressil ühisest Venemaast viimati sel päeval räägitud, kui rahvasteliidu projekt enne Vilsoni Ameerikasse sõitu harutusel oli, s. t. enam kui kuu aega tagasi. Asi olnud nõnda: Mandaadi süsteemi puudutava paragrahvi läbivaatamisel küsinud keegi Vilsonilt — kelle kohta võetakse see süsteem tarvitusele, peale Saksa asumaade ja Türgimaal vabanenud rahvaste, kes projektis otseteed nimetatud, kuna aga peale selle juure lisatakse: „*et les autres* (ja teised)“. Vilson vastanud selle peale (Katkeb)...*)

*) — „Endise Vene riigi territooriumid“. Siis lisanud Vilson seletuseks juure:

— „Meie saame alatasa palveid rahvastelt, kes enne tsaari all elasid, — Kaukasi, Kesk-Aasia rahvastelt ja muudelt, kes endid enam venelastest valitseda ei tahta lasta, kuid ise oma riiki organiseerida ei jaksa. Nende rahvaste soovisi ongi siin arvesse võetud“.

Selle peale kargas tshehi delegaat Dr. Kramarsch üles ja hüüdis:

— „Venemaad? Venemaad tükeldada? Kuid mis jääb tema integriteedist? Kas see ohvriks tuuakse?“

Kuid Kramarschi sõnade peale ei pidanud keegi tarvilikuks vastata.

E. L.

Kõige kõrgem diplomaatia.

8. IV. 19. Keegi mõttetark seletas, et on olemas kolmesugu filosoofiat: lihtne filosoofia—kui kõneleja ja kuulaja mõlemad sellest aru saavad, mis kõneleja ütleb; kõrgem filosoofia—kui kõneleja sellest aru saab, mis ta räägib, aga kuulaja teda ei mõista; lõpuks transcendentaalne filosoofia — kus ei kuulaja ega ka kõneleja ise sellest aru ei saa, mis ta kõneleb.

Minule tuli see filosoofia süsteemide jagamine meelde, kui ma nüüd, veel vanas eas, sunnitud olin diplomaatilisest tööst osa võtma. Siin mõistavad diplomaadid üksteist, kui ühesuuruste riikide (suurte või väikeste) esitajate vahel läbirääkimisi peetakse. Kõneleb aga, näit., suure riigi diplomaat väikse riigi omaga, siis peab viimane küll tunnistama, et ta sellest kuidagi ei taha aru saada, mis suure riigi diplomaat kõneleb. Võtame minu pärast kas või selle kõneaine, mis praegusel silmapilgul suur- ja väikeriikide esitajate vahel kõige sagedamalt harutusel — rahvaste enesemääramise. Suure rahva esitaja seletab väikse rahva omale kõige magusamal toonil, kui soojalt tema rahvaste enesemääramise õiguse peale mõtleb, kui sügavasti tema selle teostamist ihaldaks, aga mureliku näoga lisab ta juure: väiksel rahval on võimata iseseisvat riiklist elu elada; temal pole kõike seda, mida rahval elamiseks tarvis, tal pole süsa, petrooleumi, rauda jne.

„Ega kõigil suurriikidelgi oma sõekaevandusi, naftaallikaid jne. ole“, kostab väikse rahva diplomaat võidurikkalt.

„Ja muidugi, aga ei tohi unustada, et väiksel riigil kaitseabinõud puuduvad, nii et ta võib kergesti suurema rahva ohvriks langeda“.

„Tõsi, aga ajalugu näitab, et igast suurriigist on veel suurem olemas, kelle käest ta võib peksa saada. Järjekindel olles peaks siis ka vähemad suurriigid ära kaotama“.

„Mina armastan, kui nalja heidetakse. Kahjuks on mul aga niipalju tööd, et mõni järgmine kord pikemalt kõnelen. Nüüd kinnitan teile, et meie riik on ikka väikerahvaste eest välja astunud ja saab seda ka edaspidi tegema. Rohkem ma praegu ütelda ei saa“.

Mine saa nüüd temast aru: väikerahvaste enesemääramise poolt, aga nende isesisvuse vastu. Väikse rahva mehe mõttes: oled sa enesemääramise poolehoidja, siis ei või sa ka iseseisvuse vastane olla, aga suure rahva mehe pähe mahub see väga hästi, mis pärast nad teineteisest mite aru ei saa.

Kolmas diplomaatia aste on veel hullem: seal ei saa ei kuulajad (*tout le monde* — kõik ilm) ega kõneleja (*La Conférence de la Paix* — rahukonverents) sellest aru, mis nad kõnelevad. Vähemalt niisugune mulje on kõigil, ka rahukonverentsist osavõtjatel enestel. Minule kõneles hiljuti Dr. Dlusski, et kui tahate tundma õppida, mis on rahukonverents, siis minge Pariisi laadale, mis 20. aprillil avatakse. Seal on niisamasugused balaganid, nagu olid kord Peeterburis vastlanädalal, kus kõiksugu kokku kraamitud rumalusi ette kantakse mõne ilusa ja meeldiva lõpulause või lõpusõnaga. Niisama on ka konverentsil: hakatakse ühe asjaga peale ja karatakse kohe teisele üle jne., nii et ühtegi asja ära otsustada ei saa. Kuuled ainult igasuguseid rumalusi, mis ilusa *paix*'ga (rahuga) lõpetatakse. Aga mis *paix* see on, mis ikka sõdadega lõpeb?

Eesti välissaatkond ja Pariisi rahukonverents.

Ed. Laaman.

Algupäevad Tallinnas.

Kui sakslaste võim lagunes ja nad sunnitud olid Eesti tõelise esitusega rääkima, pöörasid nad J. Poska poole. Nii tegi parun Dellingshausen ja nii tegi viimasel silmapilgul ka kindral v. Seckendorff.

Tallinna rahutustest ja madruste mässust ära kohutatud, palus komandeeriv kindral 10. nov. 1918. J. Poskat oma poole, teatas, et ta leiva ja toidunorme tõsta lasknud ja küsis, kas sellest rahva rahuldamiseks jätkub. Nagu Dellingshauseniga, nii oli Poska ka siin külmalt tagasihoidlik ja seletas, et rahva rahuldamise esimeseks tingimiseks on — Maapäeva kokkuastumine. Seckendorff jäi veel kahtlema ega annud vastust, kuid mõne tunni pärast saatis selle kirjalikult: Maapäeva kokkuastumise ettevalmistusteks pole takistusi.

Poskaga 11 nov. hommikul kokku saades oli Seckendorff aga jälle kõikuma hakkanud, kas võib juba Maapäeva kokkutuleku päeva ära määrata. Kuid seks tema nõusolekut enam ei tarvitsetudki. Poska nõudis ainult, et vangistatud eestlased viibimata vabastataks ja kodu saadetaks, mis ka kohe lubati.

Mõne päeva pärast oli Poskal sama ametlik jutuajamine juba Saksa „revolutsioonilise demokraatia“ esitajaga. Pisukese enamlaste demonstratsiooni katse järele, mida Saksa soldatid 12. nov. laiali ajasid, tundsid sakslased tarvidust oma seisukohta Eesti rahva ees selgitada. Ajutise valitsuse koosolekule, siis juba Dr. Raamoti korteris, (S. Roosikrantsi, 10) ilmus Tallinna Saksa soldatite nõukogu esimees. See oli tüüp. Vahtmeister Sauer oli okkupatsiooni aegu Tiskre vahiposti ülemaks olnud ja meelsuse poolest tubli Saksa veltveebel. Kuid tal oli veel omadus, mille tõttu Saksa soldatite nõukogu taga seisvad ohvitserid midagi paremat ei oleks suutnud väljamõeldagi nõukogu etteotsa: ta võis lõpmata kõiksugu asjust rääkida, iga vastasrinna lihtsalt surnuks väsitada ja mõte oli ikka „Deutschland über alles“.

Toas, mis puupüsti täis oli inimestest, kes oma asjade otsustamist oodates higistasid, pidas ta kahe-tunnilise kõne uuest demokraatlisest Saksamaast, Vaterlandist, kes alla on sunnitud andma, kuid mitte kokku pole prahvatanud jne. Ja Poska, kui valitsuse pea, kuulas teda oma tavaliku väärilise raidkuju rahuga. Tagajärg oli — vastastikused deklaratsioonid neutraliteedist ja korra jalalhoidmisest, mis lehtedes ilmusid.

Okkupatsiooni aegses Ajutises Valitsuses oli J. Poska kohtuministriks olnud. Valitsuse esimesel avalikul istumisel, mis nagu enamiste kõik viimased okkupatsiooni aegsed nõupidamised teedeministri F. Petersoni korteris (Viru t. kaelas Gutkini majas, elaval kohal ja mitme väljapääseteega) ärapeeti, taitis ta mõnesuguste isikliste lahkuminekute pärast demissioneerida, kuid valitsuse ühemeelsel pealekäimisel jättis selle katki. Päästekomitee liige Dr. Konik viskas siinsamas paberile teadaande Aj. Valitsuse

uueste tegevusse astumisest ja Poska andis sellele valitsuse nimel oma allkirja. Paari päeva pärast kordas ta siiski veel oma demissiooni palvet, vann. adv. L. Oleskit oma järeltulejaks soovitades. Kuid jällegi jäädi selle juure, et kõik valitsuse liikmed paigal püsivad, kuni vanematekogu ja maapäev uue kokkuseade määrab. Vanematekogu, kes Ajutise Valitsuse sotsialdemokraatidega täiendas, kinnitas Poska peaministri asetäitjaks ja kohtuministriks; välisministriks oli O. Strandmann, kuna J. Tõnisson portfölitä ministriks jäi.

16 nov. jõudsid Soome kaudu kodumaale meie Skandinaavia välissaatkonna liikmed J. Tõnisson ja K. Menning, kes Ajutise Valitsusele aruandega esinesid protestidest, mis nad veel viimasel ajal sakslaste tegevuse vastu tõstnud, läbirääkimistest ameeriklastega vilja muretsemiseks ja kavatsustest läbirääkimiste kohta liitlastega.

Tõnisson soovitas poliitilist ja majanduslist lähemist Inglismaaga. Inglise, ütles ta, käib oma mõjualuste rahvastega ümber, nagu mesinik: võtab küll mett, kuid laseb ka mesilastel elada; venelane on nagu karu, — sööb mee ära ja lööb mesipuu puruks pealegi.

Samal koosolekul esines Tõnisson mobilisatsiooni kavaga, mis rahvaväe esimesel kokkukutsumisel aluseks võeti, kuid mõni päev pärast maapäeva kokkuastumist komandeeriti ta Londoni. Niisama pööras ka Menning oma asukohta — Kopenhaageni varsti tagasi.

Maapäeva kokkutulekul olid nii tema abiesimehe Jaaksoni, kui ka Ajutise Valitsuse aruanded arusaadavalt välispoliitilise seisukorrale ja Eesti-Saksa vahekorrale pühendatud. Poska kirjeldas iseseisvuse

püüde järkjärgulist arenemist, otsusele jõudes, et täieliku iseseisvuseni veel palju tööd ees seisab. Tõnisson andis aru välissaatkonna tegevusest. Saksa okkupatsioon valitses nagu painav unenägu veel pärast ülesärkamist meeli, kui juba idast uus hädaoht oli üleskerkimas.

Soome abi.

Organiseerimistööd sundis ülepea kaela kiirustama Pihkva valdamine enamlaste poolt 25. nov., mille järele suuremat pealetungimist Eesti piiridele lähemates päevades oodata jäi. Sõjariistade ja raha muretsemiseks sõitis J. Poska Helsingisse; Stockholmi saadeti ajutine eridelegatsioon liitlastega ühenduse loomiseks.

Soome ei saanud sõjariistu küll palju anda, sest et tal endal pealetungimist karta oli ja ta ise nende puuduse üle kaebas, kuid alguseks oli seegi hea. Kansallispankki ja toleaege rahaministri Castreni abil läks korda esimest Eesti välislaenu teha, mida Eestimaa pangad garanteerisid. Laenu summa 10 miljoni Soome marka, mis pärast 20 miljonini suurendati, deponeeriti Soomes ja selle kindlustusel lasti Eesti margad käima. Alles hiljuti, 1921 a. augustis tasuti viimane osa sellest laenust. Dr. O. Kallasel, kes detsembri algul meie Helsingi saadikuks tuli, läks oma avarate tutvuste abil korda suuremat liikumist Eesti heaks ära tarvitada. Esiteks pakkusid Soome vabadussõjast osavõtnud leitnant Ernst Branders ja major Eckström oma abi vabatahtlikute väeosade korraldamiseks. Siis tuli Karjala kangelane oberst Kalm, kelle paljas nimi juba suurt tõmbejõudu hakkas avaldama. Loodi „Eesti avitamise komitee“, kus iseäranis senaator Louhivuori ja prof. Kettunen

palju tööd ära tegid vennasrahva heaks, keda seni Soomes vaevalt ainult filoloogid ja folkloristid olid tunnud. Liikumine, mis esiotsa puhas enamlusvastast laadi kannud, süvenes aegamööda. Ärkas üles tõusuguluse tunne, Soome sild sai esimest korda muinasjutust tõelikkuseks.

Briti laevastiku tulek.

Juba 1918. oktoobri algul, kui Austria rahuläbirääkimisi alustanud, pani Prantsuse parlamendi väliskomisjoni esimees Franclin Bouillon Eesti esitajatele Pariisis küsimuse ette, kas Eesti sõjalist abi vajaks ja seda vastu võtaks. Vastati, et küsimus Ajut. Valitsusele otsustada saadetakse.

Briti välisministeeriumi nõuandja Vene küsimustes prof. Simpsoni küsimuse peale, mis alganud rahuläbirääkimistel Eesti huvides teha tuleks, andis H. Piip 25. okt. memorandumi, nõudes sakslaste lahkumist, sõjamoona ja raha. Vaherahu päeval 11. nov. kordas ta seda notet, Eestile appitulemise tarvet toonitades.

Selle aja paiku jõudsid sinna Stockholmist M. Martna ja Ed. Virgo, kes kindral Larka andmed sõjalise seisukorra ja soovitava abi kohta tõid, mida rohkem taheti, kui esialgu oli arvatud.

Kuna kodu kihinal-kahinal Ajutise Valitsuse aparaati ehitati ja Naroova taha punaväe salgad koonduisid, olid Londonis 21. nov. Eesti esitajad H. Piip, M. Martna ja Ed. Virgo Briti välisministeeriumi tegeliku juhi lord Robert Cecili juures sõjalise abi üle läbirääkimas. Lord Cecili kaasas viibisid audientsil merestaabi ülema abi admiral Freemantle, kelle alla Balti meri käis ja sõjaministeeriumi esitaja colonel Kisch.

Inglased pärisid lisaseletusi seisukorrast Balti mere mail ja Venemaal. Cecil teatas, et liitlased sõjamehi anda ei saa; sõjariistade ja laevastiku saatmine oleneb sellest, kuidas Balti meres miinilud.

Vene ja Saksa propaganda on alati kujutanud, nagu oleks inglased ammu Baltimaade järel meelt mõlgutanud ja niipea kui võimalus avanes, sinna kohe küüned sisse löönud. Tõepoolest oli asi sootuks teisiti ja inglastel tuli enne kümneid kahtlusi ära võita, kuni Briti laevad Tallinna alla ilmusid. Kaheldi, kas maal mitte anarhia lahti ei lähe, kas viidavad sõjariistad mitte enamlaste või sakslaste kätte ei sattu. Viimaks oldi siiski niikaugel: laevastik läheb! Asja läbisurumisel oli iseäranis suuri teenusid prof. Simpsonil, kes kui schotlane väikerahvaste vastu kasupüüdmatat sümpaatiat üles näitas.

Novembri lõpul saadeti sellest Piipi, Pusta ja Martna allkirjadega telegramm Ajut. Valitsusele, juurelisades, et liitlased Eesti demokraatlistele püüetele sümpatiseerivad, temaga kaubavahetusse astuda soovivad ja ainult tahavad, et Eesti stabiilse valitsuse looks.

Admiral Sinclairile, kes Balti kerge laevastikuga välja sõitis, oli vaba voli antud edasi minna, nii kaugele kui ta võimaliku leiab, või vastasel korral ka tagasi pöörduda. Laevastik jõudis Eesti vetesse ja kuna teda Tallinnas pikkisilmi oodati, ajas Hiiumaa all ristleja Calypso miini otsa ning pööras Kopenhaageni tagasi.

Kõige uuematüübilise sõjalaeva hukkaminek pani inglasi jälle kahtlema. Ega me Baltimaa pärast ometi kogu oma laevastikku või põhja ajada? Selle peale vastati küsimusega: Kas siis Inglismaa oma poliitikat ühe laeva pärast muudab? See puudutas Briti uhket kangekaelsust: Muidugi mitte!

Nähtavasti Saksa provokatsioonilisest allikast tuli telegramm, et Vene raske laevastik olla Kroonlinnast välja sõitnud. Kui nii, kas võib siis Briti kerget laevastikku tema piirkonda saata? Tuli admiraliteedis näidata, et Kroonlinna laevastik väljasõidu võimetu.

Inglismaalt lahkudes oli laevastik ainult üsna vähe sõjariistu kaasa võtnud. Eestile oli palju rohkem vaja. Jälle kartused, kas nad mitte enamlaste ja sakslaste kätte ei sattu. Teil istub Ajutise Valitsuse kõrval alles Saksa kindralkomando — mine tea, kuidas nende vahekord ja kas me nendega hakkama saame?

Selle peale lubati ühte Eesti esitajatest kaasa anda. Praktilistel kui ka poliitilistel põhjustel oli M. Martna seks kõige kohasem. Nii siis saadeti Grangemouthist, Briti laevastiku baasist Schotimaal veel paar transporti sõjariistadega järele. Printsess Margarethil sõitis Martna kaasa.

Kopenhaageni anti Sinclairile käsk: Tallinna sõita. Liibavi telliti laevastikule Eesti lootsid vastu. 12. detsembril pärast lõunat soovis admiral Freemantle Piipile õnne: *the fleet is arrived!* — laevastik on Tallinna jõudnud. Uus ajajärk algab.

Wälissaatkonna väljasõit.

Helsingist 15. dets. tagasi tulles, asus J. Poska välissaatkonda kokku seadma, kes Pariisi rahukonverentsile pidi sõitma. Peale liigete, kes juba väljamaal olid — Martna, Piip, Pusta, Tõnisson, Virgo — kutsus ta sinna kaubandusminister Kõstneri ja kaubandus-eksperdiks J. Puchki, sekretärideks R. Eliaseri ja Ed. Laamani, viimase ajakirjanduse agendina. Poskal oli nõu ka rahaministrit J. Kukke kaasa kutsuda, kuid

valitsus ei lasknud teda minna. Välisministri asetäitjaks koju jäi O. Strandmann.

Volitus, mille valitsus 16. dets. välissaatkonnale kaasa andis, oli nii laia ulatusega, et vaevalt ühtegi teist volitust Eesti riigi ajaloos tänini selle kõrvale võib seada. Välissaatkonnale anti õigus iseseisvalt kõiki rahukonverentsil ettetulevaid küsimusi otsustada.

Ootamata kombel olid just Vene enamlased need, kes Eesti välissaatkonnale väljamaareisuks laevad ja hea hulga „valuutat“ olid muretsenud. Detsembri algul tulid Tallinna sadamasse mitu Vene aurikut, lina ja puu laadungitega, mis sõjasaagiks tunnistati. „Severnaja Kommunist“ (end. Gagara) sai „Kajak“, „Internatsionaalist“ „Kodumaa“ ja „Respublikantsile“ anti tema endine nimi tagasi: „Libau“. Viimasel olid kenad klassi ruumid, nii et tema peale välissaatkond asus. Enne tuli aga „tolliga“ veel tubli sekeldus.

Sadama miilitsaks ja ühtlasi tollivalvuriteks olid kohalistest mitmekesisest sadama ollustest kähku kokku hakkanud kaitseliitlased, kes oma väljanägemise, korralageduse ja osalt meelsusegi poolest pahasti punakaartlasi meele tuletasid. Need ei olnud kunagi midagi kuulnud diplomaatlistest passidest, vaid mässasid ligi poole ööd korvide ja pakkide kallal. Poska enda tahtsid koguni hoopis arreterida ja isegi laevale, et see „ära ei saaks põgeneda“, panid masinaruumi karauli, mille kõrvaldamiseks väeosa tuli kohale saata.

Hommikuks 17. dets. olid enamlased oma ülesastumise kavatsenud. Nagu see hiljemgi veel sarnasel juhtumisel ettetulnud, lasti jutud käima, Ajutine valitsus olla laevale läinud, et ära põgeneda. Õienähtuseks tuli koguni ametlik teadaanne avaldada.

Läbi talvise maru läks sõit kuni Kopenhaageni, kuhu Libaul tarvis oli sisse minna. Varsti olid natsionaliseeritud laeva endised omanikud kohal ja panid ta kinni — protsessi ootama, kuna Kajak otse mööda sõitis ja oma protsessi hiljem Inglismaal Eesti kasuks läbi tegi.

Mõni päev Daani pealinnas, mis kodumaa õudse kehvuse ja traagika järele oma pakatava külluse ja kodanlise rahulolemisega kui tükk võõrast maailma paistis, ja sõit läks edasi Daani okealani laeval Frederik VIII kodupöörvate sõjavangide seltsis Inglismaale.

Vahepeal oli sinna juba detsembri keskel J. Tõnison uuemate sõnumitega jõudnud, mille peale sõjalise abi suurendamist hakati nõutama.

30. dets. jõudis Poska Londoni ja juba 1. jaan. oli ta lord Cecili pool. De jure küsimust arvas Cecil enne rahukonverentsi asjatakse üles võtta. Ennem olla võimalust sõdapidavaks rahvuseks tunnistatud saada, mis teatavad õigused oleks toonud. Sellekohane memorandum anti ära. Sõjariistu lubati, kuid finants- ja muud küsimused jäid lahtiseks. Nende arutamiseks loodi välisministeeriumi Venemaa osak. juhataja Gregory eesistumisel iseäraline komisjon, mille töö aga suuremaid tagajärgi ei olnud. Rahukonverents astus jaanuari keskel Pariisis kokku. Vaja oli sinna rutata.

Prinkipo.

Venemaa küsimus oli küll esimene, mis rahukonverentsil arutusele tuli — vaieldi, kas tema esitajaid ülepea konverentsile kutsuda, või mitte, — kuid tõepoolest jäi ta seal alati nii kaugele liitlaste eneste asjade varju, et vahel nagu hoopis äräunus-

tatud näis olevat. Maailma kohtumehed Vilson ja Lloyd George, kes küll mitmel puhul Venemaad maailma küsimuste võtmeks kuulutasid ja seletasid, et rahu enne rahu ei saa olema, kuni 150 miljoni vene- last kaoses viibivad, katsusid tõepoolest, nagu vilunud parlamendi poliitikerid kunagi, paljate hea- tahtliste deklaratsioonidega läbi ajada, ilma et isegi neile tegelikku tähtsust oleks annud. Isegi enamluse hädaoht, mida Vene enamlased ja valged ning mõlemate sõbrad läänes suureks puhusid, hakkas neid ainult siis natukeseks ajaks erutama, kui tema varjud kord Saksamaa üle lehvisid.

Mõlemad angelsaksid tahtsid enamlasi rahu- konverentsile kutsuda. Selle vastu seisis aga Prantsus- maa, kes Venemaal heameelega oleks interveneerinud, poleks sõjaväsimus mitte liig rammestav olnud. Nii sündis kompromiss — kõik Vene rühmad kutsuti Prinki- pole, Marmora mere saarele, kuhu, nagu Pariisi lehed pilkasid, Konstantinoopolist hulkuvaid koeri viiakse, et nad seal ühtegi inimest tülitades võiksid välja kärvada.

Poola ja Soome kohta oli kutses otse öeldud, et nad tulla ei tarvitse. Teised muurahvad kahtlesid ka enne, kas nende kohta kutse käib. Kui aga pool- ametlikult jaatav seletus anti, otsustasid eestlased kutse vastu võtta ning viimati ühinesid nendega ka teised väikerahvad.

Aruandes 13. veebr. ütleb Poska: „Meie juht- nööriks oli mõte, et rahukonverents on rahu ja korra loomise terves ilmas oma peale võtnud. Kui nüüd konverents leiab, et nende eesmärkide kättesaamiseks vaja seda sammu teha, siis peaksime seda soovi täitma, sest muidu võib ju ta meie asjad Jumala hooleks jätta. . . Pealegi on meil väike lootus, et ehk läheb korda Marmora mere saarel midagi enamlaste

käest saada. Praegustel oludel ei ole võimata, et inglased ja ameeriklased enamlaste valitsust teatava reserviga tunnistavad ja temaga läbikäimist algavad, meid aga nad enamlaste alla milgil kombel ei anna, — noh siis peab asi üsna hästi minema“.

Tõepoolest oli eestlastel väike lootus, et Prinkipo läbirääkimiste läbi vaherahu ja pärast ehk rahugi enamlastega võiks saada. Enamlased selle peale heameelega poleks küll läinud: Nad olid pika kõhklemise peale kutse Prinkipole küll vastu võtnud, kuid nende Stockholmi saadik Vorovski seletas, et kutses ülesseatud vaherahu maksmapaneku tingimine Eesti sõja kohta mitte ei käivat, sest et seal — Vene punavägesi osa võtmas ei olevat (Morning Post, 8. veebr.)!

Enne kui aga enamlased oleksid jõudnud selle kokkuleppe katse nurja ajada, olid Vene valged oma vägevate lääne sõprade abil sellega juba valmis saanud. Nad võtsid järsult eitava seisukoha: see olla kõlvatu enamlastega läbirääkida (hiljem 1920 a. suvel tahtis Vrangel enamlastega rahuläbirääkimistesse astuda, kuid siis leidsid juba enamlased selle kõlvatu olevat).

Viimaks kuuldus, et kokkutuleku koht Prinkipost meie kodumaa lähemale — Ahvenamaale kavatseti üleviia. Ameeriklased määrasid juba oma delegaadidki ära, kuid veebruari lõpust hakkasid teised tuuled puhuma ja asi jäigi katki.

Välissaatkonna töö.

Lääne poliitikameeste teadmatus Venemaa asjus oli igal sammul üllatav. Lloyd George rääkis parlamendis ühest Vene kindral Harkovist, kes oma

nime juba kuulsaks olla teinud. Ameerika saadikud, ka kõige väljapaistvamad nagu Henry White tunnistasid otsekoheselt, et nad mitte ainult Venemaa, vaid ka ülepea Euroopa asju ei tunne. Üks Prantsuse poliitikamees sai erajutus väga huvitatud, kuulda saades, et eestlased mitte Vene tõugu ja Eesti keel mitte Vene murrak pole. Keegi ettevõtlik mees võttis kavatsuse üles väikerahvaste kulul rahukonverentsi liikmetele maksuta geograafia tunde anda. Kuid rutuga omandatud teadmised läksid kergeste segi. Üks Prantsuse ajakirjanik võrdles konverentsi saadikute teadmisi üksikute rahvaste ja riikide kohta Daani printsessiga, kes, professori seletusi elektromagnetismist ärakuulates, tähendanud, et kõigist hästi aru saab, ainult ühest mitte, — nimelt, kuidas võib telegramm veest läbi tulles kuivaks jääda.

Selles olukorras oli Eesti välissaatkonnal tööd rohkem, kui ta teha suutis, „Meie ülesandeks on — seisab ühes Poska aruandes — selgeks teha, kuidas Balkanite rahutuste ja kokkupõrkamiste põhjuseks just see oli, et seal üksikud rahvad oma riiklist elu elada ei saanud; sõjad said seal haruldaseks pärast seda, kui Bulgaaria ja Serbia iseseisvateks riikideks said ja kui viimase sõja esimesed leegid just seal tõusid, siis sellepärast, et seda iseseisvust taheti Serbia kohta ära kaotada. Meie peame katsuma selgeks teha, et see mööt, mis Austrias nüüd tarvitusele võetakse, endise monarhia jagamine üksikute rahvusriikide vahel, — täielikult ka Venemaa kohta kõlbab. Selle põhjusemõtte aegapidine läbiviimine lääne Euroopas (Belgia, Holland, Daani, Norra, Rootsi) tunnistab, et omas rahvuslistes piirides rahuldatud väikeriigid mingit himu ei avalda teineteise vastu mööka tõsta... Ainult suurriikidel on

augi omadused: väikerahvaid oma rammuks ära-tarvitada“.

Saatkond, kes vaikes Passy elamislinnajaos asus, oli nagu väike sõjalaager. Päev läbi käigid poliitika-tegelaste, diplomaatide, ministrite, ajakirjanikkude pool, nõupidamised, memorandumid, telegrammid. Kell 9 õhtul saatkonna enda koosolek, mis tihti üle kesköö venis. Ja pärast selle lõppu leidis Poska temale omase metoodilise tööjõuga veel tihti võimalust tundide kaupa oma kirjutuslaua taga töötada.

Välissaatkonna liikmetest läks M. Martna varsti Schveitsi ja Saksamaale, kus ta m. s. Eesti sõjavangide tagasitulekut korraldas. Ed. Virgo pööras oma vanasse ametikohta Rooma tagasi ja sai sealt paavstilt „de facto“. J. Tõnisson, kes juba detsembris ja jaanuaris tahtnud kodumaale sõita, lahkus veebruari keskel.

Veel rohkem sekeldust oli raha ja varustuse asjadega. Väljakurnatud kodumaale tuli kõike liidumaadelt muretseda: sõjamoona, toitu, süsa, põllurammu, arsti rohtu, riisi, heeringaid, saapaid, sinelisi jne. Sõjariistu sai Inglismaalt, sanitaar- ja toitlusabi hakkas Hooveri Ameerika organisatsiooni kaudu saama. Kõige kitsikum oli lugu krediidiga. Peeti sondeerivaid läbirääkimisi Eesti riigipanga asutamiseks võõra kapitali abil, mis aga tagajärgi ei annud. Kui välislaenust jutt tuli, kerkis kohe üles kindlustuste küsimus. „Mis aitavad teie kindlustused, ütles üks inglane, kui tuleval aastal teil enamlased sees võivad olla?“

Oli sellepärast suur sündmus, kui Baltonia veebruari alguses esimese nisuga kodumaa poole võis välja sõita. Ja kui hiljem Kajak, pärast seda kui Inglise kohus tema protsessis Eesti riigi omaks

tunnistanud, uue ladungiga välja sõitis, telegraferis peaminister K. Päts kodunt: „Kajak tuli siia 1. aprillil, kui meie ei teadnud, kas järgmisel päeval veel kaeraleibagi saame anda“.

Veel kriitilisem oli lugu Ellindiga, kes mai alguses sõjamoona välja läks. Oleks ta miini otsa sattunud, mis tol ajal, kus mered kartuli-väljasi meele tuletasid, harilik asi oli, ei oleks siis vististe mai pealetungimine nii hiilgavaid tagajärgi annud.

Teiste piirirahvastega loodi Pariisis lähem kontakt, mis hiljem teatava määrani ühiseks diplomaatiliseks frondiks arenes. Soome esitajad, iseäranis Soome Londoni saadik, pärastine välisminister R. Holsti olid eestlastel mitmel puhul hea nõuga abiks. Lätlastega, kellel Tshakste ja Meierovits saatkonna eesotsas seisid, sobis kohe kõige lähem koostöötamine. Kauem läks aega leedulastega, kus saatkonnad ja orientatsioonid vaheldusid, palju rutem ukrainlaste ja gruusalastega. Kui hiljem Aserbeidshaani, Põhja Kaukasi mägede vabariigi, Kubani kasakate ja Valge Vene esitused juure tulid, tekkis terve „diagonaal liit“, kelle esitajad ühe vahe sügisel ühist ajakirja „Ida Euroopa“ Prantsuse ja Inglis keeles välja andsid. Eesti, Läti ja Leedu poolt ilmus pikemat aega „Revue Baltique“ Läti emigrandi A. Tupini toimetusel, Eesti saatkonna poolt peale selle kuukiri „Bulletin d'Esthonie“.

Poolaga sobisid elavamad läbikäimised, kui seimis valimised venesõbraliste Dmovski meeste kõrvale pahempoolseid esitajaid mõjule viisid. Poska oli kord koguni vaheltsobitajaks poolakate ja ukrainlaste vahel, kui need mõlemad venelaste vastu kokkuleppida katsusid. Poola rahudelegatsiooni ettepanekul tunnistas Poola Eestit 1919 a. kevadel de facto.

Rääkimised venelastega.

Poskal oli esialgu lootus mingit kokkulepet venelastega leida, kus nad meie iseseisvusega nõus oleksid. Seks oli tal kokkusaamine Vene esimese ajutise valitsuse esimehe vürst Lvoviga, kes ühes Vene Pariisi saadiku Maklakovi, Arhangelski valitsuse pea, tuntud vana revolutsionääri Tshaikovski ja tsaari-aegse välisministri Sasonoviga Vene valgeid vägesid Pariisis esitavasse poliitilisesse komiteesse kuulus.

Lvovi soovil pidid sellele põhjalikumad läbirääkimised Eesti ja Vene esitajate vahel järgnema. Päevgi oli seks juba äramääratud, kui Lvov järsku ära ütles: rahukonverentsi otsus Prinkipo asjus olla tema peale nii rusuvalt mõjunud, et ta määratud päeval läbirääkimistest osavõtta ei suutvat.

Kui hiljem Vene esitajad eestlaste poole pöörasid, siis juba hoopis teise asja pärast. Nad seletasid, et neil Soomes kaunis suur vägi olla, peaasjalikult ohvitseridest koos, keda seal üle 3000; teist sama palju Vene ohvitserisi olla ka Eestis. See vägi sooviks üle Eestimaa Petrogradi peale minna. Kui neile seda lubataks, siis olla nad valmis meie palvet abiandmise asjus Prantsuse valitsuse ees toetama.

K. R. Pusta, kelle poole nende ettepanekutega pöörati, vastas, et see asi valitsuse otsustada saadetakse; tähendas aga juure, et ehk ta küll asjatundja ei ole, temale aga lihtsam ja kergem näib tublil Vene väel otse Soomest Petrogradi kallale kippuda, aga mitte seks suurt ringi Eesti kaudu teha.

Tõepoolest, kohe pärast meie vägede suuri jaanuari võitused pandi liidumaadel kihutus käima, et Balti kallastelt suuremat aktsiooni enamlaste vastu ette võtta. Prantsuse mõjukam leht *Temps* seletas 15. jaan. juht-

kirjas, mis Poska interview puhul oli kokkuseatud: Vene küsimuste võti on Balti kallastel. Kui lääne riigid Baltimerel baasisid ei loo, ei ole neil ühtegi kiiret abinõu teada saada, mis Suurvenemaal sünnib. Vaja aga, et entente ja Ühisriigid ühise eeskava kohta Baltimail kokkulepiksid.

Sunday Times 19. jaan. tõi jutuajamise P. Miljukoviga, kes kinnitas:

„Pole mingit lootust, et enamlusvastane võitlus Eestis lõpulikule võidule jõuaks ilma välise abita. Raha, mehi ja sõjavaraustust on seal vaja, nagu igalpool Venemaal. Ma ei tee mingit vahet Eesti ja muu Venemaa vahel. Seal pole mingit vahet. Igatahes on Eesti liig väike, et mõjuvat kaitset korraldada“.

Pariisi *Information* 23. jaan. tõi telegrammi Helsingist, mis päev varem ka *Daily Mailis* ilmus, kus juba otsekohe oli öeldud:

„Kindral Judenitsh, keda kahtlemata Petrogradi peale saadetakse, räägib mulle, et Narva lahing lõplikult enamlaste peataolekut paljastas. Meie võiksime, lisas ta juure, jalutades Petrogradi minna, kuid meie ei või midagi õnne peale teha ja ilma teadmata, kas vahvale Eesti väele luba antakse väljaspool Eesti piirisi võidelda ja kas entente meid toetab“.

La Liberté 22. jaan. kirjutas: „Äärmiselt väheste jõududega on eestlased punaväe puruks lõõnud, Narva ära võtnud ja määratu saagi saanud. Ühe hoobiga on enamlaste sõjaline prestiih parandamatalt hukas. Veel üks pisuke pingutus ja see vilets reshiim kukub kokku.“

Ja endine anarhist Gustave Hervé (Victoire 26. jaan.) julgustas selle puhul Savinkovi, et Vene ohvitserid Prantsusmaal viibiva 80.000 Vene soldati seast

need 15—20.000 kindlat võivad valida, kellest üksi küllalt oleks, et Petrogradi lähema märtsi lõpuks ära võtta.

Veebruari lõpul jõudis Pariisi Vene valgete vägede sõjaline esitus, eesotsas kindralite Shtsherbatševi ja Goloviniga. Selle kätte läks õieti aktiivsem osa Vene valgete välispoliitikast, kuna „poliitiline konverents“ enam tehniliseks täidesaatjaks ja „vabameelseks“ sirmiks Euroopa demokraatia jaoks jäi, niisama nagu kodu seltskondlised „soveshtshaniijed“ valgete kindralite diktatuurile sirmiks olid.

Üks Vene sõjaesitaja aruanne märtsi algusest seletab, et kindralid Shtsherbatšev ja Golovin Pariisis kohe väga autoriteetlise seisukoha saanud. Isegi Clemenceau olla öelnud, et venelased viimaks õiged mehed väljasaatnud. Saadikute — kadettide lugupidamine liitlaste juures olla üsna langenud, esiteks kadettide ülespidamise pärast revolutsiooni aegu ja teiseks nende palverändamiste pärast hetman Skoropadski juure (P. Miljukov saadeti selle eest koguni Prantsusmaalt välja). Peatoeks olla venelastele Prantsusmaa ja Itaalia olnud, kes suure Venemaa jaluleseadmist püüdnud, — vastukaaluks Inglismaale ja Ameerikale.

„Cordon sanitaire“.

Veebruari lõpul, kui Prinkipo mõte silmanähtavalt katki oli jäetud, kerkis Vene küsimuse lahendamises uus vormel, mille isaks rahukonverentsi esimeest Clemenceau'd ennast nimetati: „*cordon sanitaire*“ — tervishoidline vahijoon.

Selle vormeli headuseks oli avar ulatus: ta võis niihästi interventsiooni poolehoidjatele, kui ka selle vastastele kõlbada, seda mööda kuidas keegi vahi-

joont seisvaks või edasitungivaks omale ette kujutas. Ja peaasi — tal oli ka reaalne alus: piirirahvaste vöö, kes enamlusele vastu seisis.

Veebruari lõpul konstateeris *Temps*, et *cordon sanitaire* juba olemas on ja *Times* 3 märtsist esines kavaga kindlustada puhverriikide vööd, mis Adriast Balti mereni ulatades Saksamaa enamlisest Venemaast äralahutab.

Vaja oli nüüd Vene valgeid kuidagi selle sanitaar vööga siduda, piirirahvaid Vene vankri ette rakedada. Prantslased käisid mitmel puhul venelastele peale, et need oma kaardid lahti teeks ja eeskava avaldaks, mille põhjal piirirahvastega võiks rääkida. Vene poliitiline konverents tegi seda, esiteks oma üleüldiseid vabameelseid põhjuseid deklareerides, mis Venemaal siis maksma pandavat, kui kord jalal, (*Temps* 30. jaan.) ja hiljem 6. märtsil piirirahvaste kohta seletades, et nende iseseisvust ajutiselt *de facto* tunnistab, kuni Vene asutav kogu ükskord kokkutulles nende kohta lõpuotsuse teeb.

Sarnased seletused ei suutnud muidugi ühtegi piirirahvastest rahuldada. Et asja parandada segas ennast vahele Franclin-Bouillon, kes oma valitsusele pahemalt poolt vastasrinda tegi ja piirirahvaste vastu sõbralikum katsus olla.

Ta kutsus Eesti, Läti, Leedu, Ukraina ja Gruusia esitajad kokku nõu pidama, kuidas neile liitlaste abiandmist korraldada. Ta seletas, et väikerahvaste häält ennem kuulda võetakse, kui nad ühiselt ühesastuvad ja mitte ainult oma tarvidustest ei kõnele, vaid ka näitavad, kuidas nad liitlastele kasulikud võiksid olla. Kõige otstarbekohasem oleks, kui nad enamlaste vastu välja astuda lubaksid ja seks abi paluksid, muidugi ühtlasi ka iseseisvust, aga nii ütelda, viimasel kohal.

Esiialgu ei tekitanud Franclin-Bouilloni ettepanek koosolejate seas suuremaid kahtlusi, ehk küll mõtlema pani, et ta Prinkipo kohta eitava seisukoha võttis. Ainult gruusalased olid kohe vastu, seletades, et piirirahvaid tahetakse sisse vedada ja nende abil Prantsuse Vene poliitikat teostada. Kuid Gruusia oli siiski eriseisukorras: tal polnud niivõrd enamlasti karta, kui Deniikinit.

Järeilmõeldes, otsustasid teised väikerahvad ühist aktsiooni küll ettevõtta, kuid mitte sel kujul, nagu Franclin-Buillon seda soovitanud. Iga esitus andis rahukonverentsi esimehe nimele kolm notet: iseseisvuse tunnistamise, Prinkipole minemise ja abipalumise asjus, kus viimases otse oli öeldud, et väikerahvad valmis on oma piirides endid enamlaste vastu kaitsma, kuid mitte Venemaa asjadesse ennast segama.

Rahuküsimus Asutava Kogu avamisel.

Kui maa enamlastest puhastatud, hakati sõja likvideerimise võimalusi arutama. Sellest kõnelesid vahete vahel lehed ja positsioni sõja raskuse tõttu hakati sellest ikka rohkem ka seltskonnas järele mõtlema.

Märtsi lõpul sai välissaatkonnale teatavaks, et Vilsoni ja Lloyd George esitaja Moskvast käinud rahuvoimaluste üle rääkimas. Lenin olla nõus olnud rahu tegema, kui nõukogude valitsust tunnistatakse.

Kuid nõusolek, mis maailma valitsejatele lubati, ei maksnud eestlaste kohta veel mitte. Inglise kirjanik Artur Ransome, kes kevadel Moskvast käis, soovitas Eesti sõjaväe agendi A. Hankole Helsingis rahu läbirääkimisi enamlastega katsuda, mis neile abinõuks oleks kokkulepe sobitamisel liitlastega. Saadeti küsi-

mused Moskvasse, kuid vastus oli eitav (Poska telegr. 30/4).

Kui Asutava Kogu valimiste tagajärjed selgunud, määrasid tööerakonna ja sotsialdemokraatide rühmad büroo, kes rahuvõimalusi nii enamlaste, kui liitlaste pool pidi sondeerima. Tagajärjed enamlaste pool olid eitavad. Eesti enamlased nii hästi kodu- kui Venemaal seisid rahutegemise vastu. Ainult Kingissepp pööras s-d Oinase poole ettepanekuga, et teda Venemaale aidetaks rahutegemise eest kihutust tegema, kuid nähes, et asjal tõsist alust pole, jätsid sotsialdemokraadid selle katki.

Asti ja Seljamaa allkirjadega saadeti Pariisi järelepärimine liitlaste vaadete selgitamiseks rahutegemise asjas. Ametlikkudes ringides oli tolgi ajal küll lahkuminekuid, kuid üleüldiselt oli vaade eitav. Leiti, et asi veel varane, ja ehk küll rahutegemisel liitlaste blokaadet vististe pole karta, kuid abi edasisaamise peale poleks siis küll enam lootust olnud.

Asutava Kogu kokkuastumiseks tahtis Poska ise koju minna ja valitsus, et välispoliitilist seisukorda Asutava Kogule selgitada, kutsus teda aru andma.

Pilt, mis Poska kodu leidis ei olnud rõõmustav. 27. apr. telegrafeeris ta sellest:

„Tutvustasin ennast võimalust mööda koduse seisukorraga: see pole kuigi hea. Sõjaväljal sõdurid panevad küll veel vastu, aga meeolelu hakkab rauge- ma, sest et iga asja juures laseb ennast puudus tunda nii sõjariistus, sõjamoona, kui ka muus varustuses: Iseäranis halvaste mõjub sõdurite peale paremate võitluseabinõude, nagu korralikkude soomusautode, soomusrongide puudus, kuna vaenlasel neid küllalt... Seisukorda raskendab see, et Liibavi sündmused (Ulmanise valitsuse kukutamine) vaenlasele võimaluse and-

sid meie lõuna väerinnale abivägesid saata, niisamuti on neid Ukraina väerinnalt paljude patareidega toodud... Oma ülevõimu tundes tungib vaenlane ikka energilisemalt peale. Öösel vastu 26. apr. pommitas ta nii kõvasti Narvat, et terve Juhkental maha põles ning 5000 inimest peavarjuta jäid...

Liitlased varjavad oma plaane meie ülemjuhataja eest. Selgeste teades, et käesolevate abinõudega, sõdurite arvuga ja ilma rahata meie rahvas üksinda venelastest jagu ei saa ja seal juures teadmatuses olles, kas liitlased otsekohe, ehk kaudsel teel... meile appi tulevad, ei või valitsusel enesel sisemist usku olla lõpulikusse võidusse ja niisuguse usu puudus laseb ennast igal sammul tunda ning tekitab vaimu raugenemist sõjaväes...

Ka sisemine kord laseb palju soovida. Kihutus- töö valitsuse vastu (valimiste võitluses) riisus temalt autoriteedi hulkade silmis, kuna Asutava Kogu koosseisu tõttu temal sealtpoolt toetust olla ei või. Loomulikult pidid enamuse rühmad seda ette nägema ja aegsaste uue valitsuse kokkuseade üle kokku leppima, sest praegustel oludel peab valitsusel kindel käsi olema ja seda võib ainult niisugusel olla, kes ennast asutava kogu enamuse peale toetab. Kahjuks otsustasid enamuse rühmad vana valitsust paigale jätta, kuni ajutine põhiseadus välja töötatakse. Usun, et asjaolud sunnivad neid seisukohta muutma ja uut valitsust viibimata looma“.

Aprilli lõpul tuli Ungari rahvakomissari Bela Kuni raadio — vahemeheks hakata Eesti-Vene rahu-sobitustel. Ajutine Valitsus otsustas vastust selle peale uuel valitsusel anda jätta. Eesti enamlaste valitsus Venemaal avaldas varsti oma rahutingimised. Neis oli peapunktiks nõukogude valitsuse sissesead-

mine Eestis. Enamlaste lehed hõiskasid igapäev, et nad Eestis mitte rahu, vaid revolutsiooni ootavad. Tallinnas alustati streiki, mida üleüldiseks katsuti õhutada.

Selles olukorras ei võinud Asutava Kogu enamusrühmadel rahuküsimuses pikki kahtlusi jääda. 8. mail kinnitati uus valitsus, kus Poska edasi välisministriks jäi. Valitsuse deklaratsioonis lubati edasi sõdida kuni iseseisvuse kindlustamiseni ja rahu mitte teha ilma liitlaste nõusolekuta.

15. mail telegrafeeris Poska veel, et seisukord lõuna väerinnal raskemaks läheb:

„Sõdurid, iseäranis ohvitserid on lõpmata väsinud, sest 5 kuud ei ole päevagi puhkeaega saanud... Peastab ainult see, et vaenlase vägi nii demoraliseeritud, et kui me jõuaksime lõuna väerinnal niisugust hoopis anda, kui Narva juures tehtud sai, siis võiks vaenlasest kas ehk hoopis vabaks saada“.

Hoop, mida Poska siin mõtles, läks korda. Pihkva võeti ära ja Lätimaa valdamisega astus meie välispoliitika uude järku.

Petrogradi operatsioon.

Vene propaganda hakkas liidumaadel aegsaste Judenitshile kõmu tegema, juba kaua enne seda, kui see kindral ülepea jalga Eesti pinnale sai tõsta. Eesti väe tegevuse sõnumite juure tassiti igal kohasel ja kohatulgi juhtumisel Vene kindrali nimi, nii et võõral mulje tekkis, nagu peale Judenitshi seal midagi polegi. Prantsuse parlamendis jutustas 26. märtsil de Chappedelaine kõige tõega, kuidas kuulus enamlaste vastane Judenitsh Eestis Petrogradi äravõtmiseks suurt sõjaväge korraldada, mis peasjalikult eestlastest koos seista. Isegi tagantjärele Vene aja-

loolistes töödes on asja „shminkida“ katsutud. Nii kinnitatakse ühes salaaruandes, et Vene põhja korpus detsembris ennast Tallinna juure kontsentreerinud ja seda linna enamlaste eest peasta aitanud (Архив русской революции II, Берлин. 1921, lk. 147), — asi, mida koha peal kahjuks palju pole märgatud.

Kuna enamlased Eestit rahule ei jätnud, tuli Eestil uusi sõja operatsioone arutades muu seas ka Petrogradi operatsiooni kohta seisukohta võtta, seda enam, et vennasrahva ingerlaste esitajad selles asjas valitsusele peale käisid.

Eesti valitsus oli seisukohale asunud, et see rahvusvaheline küsimus on. Peaministri K. Pätsi kirja põhjal tuli välissaatkonnas 31. märtsil kõne alla et liitlaste arvamist selle asja kohta vaja oleks teada saada.

Kuna Prinkipo nurjamineku järele liitlaste Vene poliitikas alles täieline segadus valitses, — Prantsuse parlamendi kõnetoolilt tegi Franclin Bouillon alles 25. märtsil oma välisministrile kibedaid etteheiteid, et sellel ülepea mingit Vene poliitikat ei ole, — võis ette näha, et sarnase paljukaaluva küsimuse sondeerimine suuri tagajärgesid ei anna.

Alles aprilli kuus hakkas prantslasi huvitama, kas eestlased mitte ühes venelastega Petrogradi peale ei läheks. Nii Inglise, kui ka Prantsuse interventsionistline ajakirjandus hakkas liitlastelt otsustavat tegevust Vene asjus nõudma. Sama kuu lõpul algas ka Vene valgete esitus Eesti välissaatkonnaga uusi jutuajamisi.

24. ja 26. aprillil tegid seda Savinkov, Tshaikovski ja ajakirjanik Kirdetsov, (pärastine Judenitshi propaganda juht) s. o. Vene valgete „pahem tiiv“. Nad panid ette ühist fronti luua, et enamlaste kuku-

tamisel, mis lähemal ajal paratamata, Venemaal demokraatlikud ja vabariiklikud aated võidule pääseksid.

Viimase aastaga olla nende arvates seisukord enamlastevastases võitluses palju muutunud. Kuna varem enamlaste vastu ainult haritlased ja kodanlased olnud, toetada liikumine juba talurahva peale; tal on sõjaväed korraldatud, kes manövreerida, võidelda ja võita võivad.

Kuna Koltshak idast juba peale on tungimas, seisab Petrogradi operatsioon päevakorral. Eestlastel oleks siin juhtumine ajaloolist osa mängida, kus nad palju võita võiks. Demokraatlike piirirahvaste osavõtmine enamlaste kukutamisest oleks nimelt üheks kindlustuseks, et Venemaa demokraatlikes mõttes uueste üles ehitatakse. Ei lähe eestlased mitte ühes venelastega, siis jätkavad sündmused oma käiku, revolutsioon lõpeb varem või hiljem ja kui enamlus ainult suurvene jõududega likvideeritakse, on ennem karta, et tagurlus võimule pääseb. Ei taha eestlased praegu venelastega rääkida, siis tuleb neil seda nii kui nii hiljem teha — kas tänava sügisel, või tuleva kevadel, kuid siis juba palju halvematel tingimistel ja Deniikini taoliste meestega, kuna praegu Tshaikovski osavõtmine Vene demokraatlike püüete kindlustuseks võiks olla.

Venemaa ülesehitamisel olla kolm võimalust: 1) võimule saavad tagurlased, kes rahvaesitust ülepea kokku ei lase, 2) Vene asutav kogu, kus suurvenelased rõhuvas enamuses, astub kokku ja paneb piiririikidele, kes Vene rahva vastu umbusaldust üles näitanud, ultimaatumid ette; 3) Venemaast saab föderatiivne vabariik.

Kui demokraadid, soovida nad kolmandat võimalust, kuid seks olla vaja, et piirirahvad juba nüüd venelastega koostötama asuksid.

Küsimuse peale, kuivõrd venelaste seas need vaated üleüldised ja ametlikud on, vastati, et Koltshak, kes praegu Venemaal kõige suurem sõjariistus jõud, mõõduandev võiks olla. Tema arvamist olla juba päritud ja loodetakse jaatavat vastust saada. Küsimuse peale, kuivõrd nende arvamine vähemalt Pariisi Vene esituse oma on, vastati põiklevalt, nemad ise olla ka Koltshaki esitus.

Ettepaneku peale, et enne läbirääkimisi *de jure* tunnistus tarvilik oleks, vastati, et üle *de facto* ükski Vene valitsus enne asutavat kogu minna ei või. Ükski riik ei saaks ka praegu Eestit *de jure* tunnistama, sest et see vaenuavaldus Venemaa vastu oleks ja kui Venemaa kord Eestit oma alla tagasi tuleks heitma, ei julgeks ükski Euroopa riik Eestile appi tulla.

Kuna venelastel lähemad volitused puudusid ja nad kaugemale ei läinud, katkestati läbirääkimised. Nagu hiljem selgus, oli samal ajal kindral Golovin Londonis käinud Petrogradi operatsioonile sealseid takistusi eest ära veeretamas, mis tal sõjaminister Churchillil abil ka osalt õnnestas.

Juba enne seda räägiti Pariisis suurest Judenitshi väest, mis Petrogradi peale olla minemas. Välissaatkond päris kodunt järele ja sealt vastas Poska, et „soomlaste teadete järel seisab Judenitshi vägi koos üksikutest ohvitseridest ja tühjadest kasarmutest“.

Mõni päev hiljem juhtus eestlastel jutuaajamine olema ka ühe pärastise loode Vene valitsuse liikmega. Küsimuse peale, keda ta esitab, vastas ta: Ma ei esita kedagi, nagu ka ju ülepea need venelased, kes siin on, kedagi ei esita. Keda esitab Maklakov? Revolutsioonilist Kerenski valitsust ja ise — monarhist. Tshaikovski? — Niisugust valitsust pole ju

olemas. Savinkov? Kirdetsow? — Такъ себѣ. Mina olen ka такъ себѣ. Vene seltskonna esitaja, kui soovite. Ma kuulsin et teil Savinkovi ja Tshaikovskiga jutuaajamine olnud ja et see mitte just kõige parem pole läinud. Vast huvitab teid ka minuga mõni otsekohene sõna vahetada, kuna ma ju teile head soovin.

Tähenduse peale, et need üsna kurvad asjad venelastest on, vastas ta, et võib ju olla need venelased homme ka midagi tähendama saavad. Näituseks võib Judenitsch juba praegugi midagi tähendada...

— Meie lubasime otsekoheselt rääkida, tähendas selle peale K. R. Pusta, — siis teeme ka seda. Ärme ajame üksteist asjata telegrammi kuludesse. Meie oleme sunnitud olnud Judenitshi asjus juba järele pärima ja saime teada, et tal väge pole. . .

— „Ah teie ka teate seda juba?“ oli kohmetanud vastus. — „Täitsa õige“.

Ja jutt läks teisale.

Mai pealetungimine tõstis Petrogradi operatsiooni jälle tegeliku politika piirkonda. Oli juba märgata, et liitlaste seas interventsiooni vool läbi on murdmas, mis tõsisest aktsiooni Venemaal tahtis. Selles asjas pandi suuri lootusi soomlaste peale. Prantslased, kellele alguses Eesti sõprus Soomega ei meeldinud, hakkasid juba sellest, kui loomulikust asjast kõnelema. *Times* kirjutas mai keskel: soomlased ootavad ainult liitlastelt sõna, et Petrogradi peale minna.

Kuid Inglise ametlikud ringid vaatasid asja peale skeptiliselt. Neil polnud usku Vene valgetesse ja nad soovitasid tagasihoidlikust nii Soomele, kui Eestile. Eriti Eestit hoiatasid nad ennem oma lõuna kui ida frondi poole tähelepanekut pöörda. Sündmused näitasid varsti, et see hoiatus põhjendatud oli.

Sama tagasihoidlikku seisukohta avaldas ka Poska interviews, mis ta juba tagasisõidul Pariisi Stockholmis *Echo de Paris* kirjasaatjale andis. „Eesti väed, ütles ta, tungisid Vene territooriumile ainult strateegiliste otstarbetega, et enamlaste väerinda lõpulikult purustada. Eesti ülemjuhatus ei mõtle milgil kombel Petrogradi võtta oma jõududega, millest ei jatuks, et linna punaväe vastu kaitsta. . . Igatahes, Eesti väed, isegi kui nad võimalikuks leiavad oma pealetungimist Petrogradini jätkata, ei tee seda mitte enne kui Eesti iseseisvus vormilikult tunnistatud on“ (*Echo de Paris*, 30. mai).

Koltshaki tunnistamine.

Koltshaki tunnistamine, väliselt nii vastukäiv Prinkipo plaanile, oli sisemiselt uueks tõenduseks passiviteedist ja peaaegu ükskõiksusest, millega rahukonverents Vene asju käsitas. Ta laskis ennast lihtsalt sündmustest järel lohistada, vaevalt niipalju pingutust tehes, et neid mingi vormeliga konstateerida.

Oli teada, et Lloyd George ja Vilson Koltshaki ja Deniikini peale suure kahtlusega vaatavad. Deniikinit kujutati konverentsil koguni kui iseennast reklameerivat lobisejat.

Kuid sõjaline õnn pööras suve algul veidiks ajaks Vene valgete poole. Otsustav surumine interventsiooni taga seisvate huvide poolt Londonis ja — Koltshak tunnistati kogu Venemaa ülemvalitsejaks, — mis tegelikult ometi põrmugi ei takistanud, et tema täht just sellest ajast saadik hakkas looja vajuma.

Nagu juba pärast kinnitati, oli Koltshaki tunnistamiseks üheks tungivamaks tõukeks olnud, et rahukonverentsil tema läbikäimistes Venemaaga tunnista-

tud valitsus puudus, kellel õigus oleks olnud raha ja sõjamoona avansside vastu kviitungisi kirjutada (*Dillon, „The Peace Conference“*).

Koltshakil oli kogu 1919 a. esimese poole rahu-konverentsi teades läbirääkimised olnud Soomega, et see Petrograadi äravõtta aitaks. Soomlased nõudsid enne lõpulikka läbirääkimisi oma iseseisvuse vormilikku tunnistust, — asi, millele venelased viimase võimaluseni vastu püüdsid seista, niisama, nagu nad Eesti *de jure* vastu võitlesid. Iseäranis kindlalt olla vastu seisnud Petrogradis ja Moskvas asuv „rahvuslise tsentrumi“ salaorganisatsioon, kelle liikmed varsti oma kangekaelsust eluga maksid, kui enamlastel korda läks organisatsiooni kätte saada. Kangekaelsus, mis seda imelikum, et samal ajal Venemaal rahvuslasi oli, kes hoopis teisiti mõtlesid. Nii näit. ütles tuntud kirjanik Sinaida Hippus oma Petrogradi 1919 a. päevaraamatus:

„Las tapavad meid, hävitavad Venemaad rumalad arusaamatud eurooplased, nagu näit. inglased. Kuid kuidas võivad meie üle käsutada täissöödetud Vene pagulased, igasugused tühjade kohtade „esitajad“, olematud „delegatsioonid“ jne? Kui meieni tumedalt piiritaguste häälde ulatavad, kui meie siin- sed lihunikud kahjurõõmsalt emigrantite tülisid ülesvõtavad — ühest küljest kõiksugu bolschevisantliste nüripeade teadaandmisi mittevaheseisemisest, teisest küljest mingisuguste isehakkanud Vene Pariisi „saadikute“ meeletuid deklaratsioone „Soome iseseisvuse mittetunnistamisest“ (??) — meie kiristame hambaid ja surume käed rusikasse. Oh, kui mitte narts suus, kuidas me neile hüüaksime: mis te teete, idioodid? Kes andis teile õiguse meie ja Venemaa üle käsutada?... Kuidas julgete teie teile tundmata, ära-

unustatud Venemaa nimel, mis teie jaoks juba vististe olemata — midagi „tunnistada“, midagi „mitte tunnistada“; meie saatuse, meie elu üle käsutada, ise väljaspool hädaohtu istudes?“

Teisel puhul kirjutab Hippus nendesamade üle:

„Kas nad venelased on? Ma kaldun arvamisele, et nad seda enam ei ole. Venelased oleme ainult meie, siin Venemaal.“

Ei pea unustama neid silmi, täis kibedust ja viha, neid tasaseid sõnu, mida meie siin liig sagedaste vahetame:

— Jälle!

— Jälle?

— Jah! Ikka seesama. Jälle deklareerisid (valged, ühed või teised, ühe sõnaga, Venemaa järjekorraline vabastamise lootus) — ikka sedasama. Ei tunnista iseseisvust. Jälle enamlased hõiskavad. Mis siis — neil on õigus. Nad võitsid . . .

Halastamata, saatusliku ühetoonilikkusega algas iga Vene jõud enamlaste vastu minnes sellest, et mõnda „ei tunnistanud“: isegi Soomet (saatuslik ülilollus!), rääkimata juba Läti, Eestimaadest jne. Meie võpatasime, naersime hüsteerilisest meeleheitusest, — kuid nemad deklareerisid kogu oma kuritegelise (võib olla ausa) nüridusega, et nad „Venemaad“ tükeldada“ ei luba . . . Venemaad, keda praegu pole olemas („Царство антихриста, München, 1921“).

Nüüd nõudis rahukonverents Koltshakilt, et see Soome ja Poola iseseisvust tunnistaks ja teiste piiri-rahvastele autonoomia annaks, sekeldusi, mis nendega ette võiksid tulla, rahvasteliidu vahetalitusel õiendades. Õiete nõudis seda Inglismaa. Ameerika oli ainult tulevase Venemaa demokraatlikkuse kohta tingimisi

ette pannud ja Prantsusmaa oleks Koltshakki ka ilma mingi tingimiseta tunnistanud.

Needki tingimised äratasid venelastes pahameelt. Koltshaki tunnistamise puhul tõi *Morning Post* 9. juunist vabameelsete venelaste, nagu Miljukovi, Tõrkova. Savinkovi, V. Nabokovi ja P. Vinogradovi arvamised: kõik protesteerisid, et Vene suveräniteedisse (piirirahvaste üle) olla segatud. Umbes samal ajal oli Miljukovil Londonis erajutuajamine N. Kõstneriga Eesti-Vene suhetest. Miljukov päris, kuidas Pariisis meeolelu. Kõstner: Viimasel ajal pole sugugi hea, sest teie raha käib laialt ringi ja presse on nüüd teie käes. — Jah, mina imestan ka, sest meie kõik siirt kehvad inimesed, kuid seal liikuda raha pakkidena. Kuna jutt föderatsiooni peale kaldus, tähendas Kõstner: Meie teiega ehk teeksime föderatsiooni, kuid ... seal sähvas Miljukov vahele: Ei vabandage, föderatsioonist ei või juttugi olla!

Vene seltskond, kes niigi palju lääne avaliku arvamisega rehkendada ei mõistnud, mõtles veel lihtsamalt.

Mõnes Londoni lehes ilmus 27. juunil Olga Novikova (sünd. Kirejeva) kiri:

„*Balti probleem*“. „Sir. — Praegusel kriitilisel ja tähtsal silmapilgul pole kohane uusi probleemisi õhust luua ja muudel saladuslikudel teedel valmistada. Üks neist udustest sheemidest on nõnda nimetatud Balti autonoomia, Läti või Saksa sisuga. Kuid meie Balti provintside tulevik võib aina Venemaa poolt üksi otsustatud saada ja admiral Koltshak on tegelikult nii ka ütelnud. See tooks ainult uusi tülisid vanade sõprade vahele, kui Venemaalt, kes liitlaste asjale 9 miljoni meest ohverdanud,

uusi kaotusi nõutaks ; tema Balti rannamaa, nagu parun Heyking (Venetsaariaegne saadik Londonis), lugupeetud autoriteet selles küsimuses, näitab, tuleb vabatahtlikult Venemaa osaks tagasi“.

„*Action Française*“ teatel sünnitanud Vene isamaalastes juba seegi indignatsiooni, et rahukonverents ülepea mingisugusi Eesti või Ukraina saatkonde Pariisi lasknud.

Sarnane polnud mitte ainult Vene parema tiiva arvamine. Kui asi piirrahvastesse puutub, ei läinud pahem tiiv temast kuigi palju lahku, Vene vähemlaste ja sots.-revolutsionääride „*La république russe*“ 22. maist kirjutas näit. :

Venemaa balkaniseerimine peab lõppema. Suurest osast Venemaast tehakse *res nullius* ja enamluse vastu võitlemise ettekäändel kultiveeritakse seal noore Poola vabariigi, Soome ja Eesti pahategevat imperialismi. „Kõigi nende Venemaa endiste osade demokraatlike uuestisündimise asi on seega takistatud ja enamlus võidab seal Venemaa ühendaja oreooli“.

Sots.-rev. VI. Lebedev kirjutas *Humanité's* 9. juulist: liitlaste poliitik Venemaal olla — *divide et impera*, jaota ja valitse, mille paremaks näiteks olla — Inglise okkupatsioon Saaremaal (sarnane provokatsiooniline müüt oli kord 1919 a. suvel lendu lastud ja ehk küll eestlaste poolt ümber lükatud, käis ta kõigil piiririikide vaenlastel mitu aega heaks hüpelauaks).

Vene sots.-revolutsionääridega (Avksentjevi rühm) oli Eesti välissaatkonnal mitmel puhul kokkupuutumisi olnud. Üleüldine mulje oli, et nemadki kõigega nõus, kuid mitte Eesti iseseisvusega.

Piiririikide esitused olid juba protestidega esinenud, kui venelased nende iseseisvust ainult ajutiselt soovitasid tunnistada. Nüüd jäi neil protesti avaldada,

kui neid otse Vene valgete meelevalle alla lubati. Protestile, mis 17. juunil ära anti, kirjutasi alla Eesti, Läti, Valge-Vene, Ukraina, Põhja Kaukasi, Gruusia ja Aserbeidshani saatkondade esimehed. Puudus ainult Leedu, kes ettekääneks tõi, et ta dokumendile ei taha allakirjutada, kus valgevenelaste allkiri seisab. Peapõhjus polnud aga mitte valgevenelastes, vaid Vene valgetes. Oma orientatsioonide karusselil juhtus Leedu tol ajal just Vene valgete orientatsioonis olema, kes rahukonverentsi ees tema piirinõudmisi Poola vastu toetasid.

Balti komisjon.

Alles aprilli lõpul jõudis rahukonverents otsusele Balti komisjoni asutada, kes Venemaa asjade tundjatest koos seistes Baltimaise puutuvaid küsimusi konverentsi jaoks läbi töötaks. 4. juunil määrati kindral H. Gough (Goff), kes juba mai keskkohast Briti esitajaks Soome kindralstaabi juures olnud, liitlaste üleüldise sõjalise missiooni juhatajaks Balti riikides. Instruksioonides oli kindral Goughile ülesandeks tehtud kohapeal sõjalist seisukorda tundma õppida, läänesse kõige parematest viisidest teatada, kuidas need maad ennast ühest küljest enamliste jõudude, teisest küljest Saksa võimu vastu võiksid kaitsta ning selles mõttes kohalikkudele valitsustele nõu ja abi pakkuda. Eriti Eesti asjus pidi ta Eesti ja Vene suhteid tundma õppima ning küsimust, kuivõrd praktilik on Vene jõududel Eestis baseerides operatsioone Petrogradi vastu jätkata.

Balti komisjon algas Balti asjade uurimist Pariisis, seks kirjalikka materjalisi, kui ka suusõnalisi seletusi kogudes. 28. mail kuulas ta Eesti delegaadid üle.

Kui välissaatkonna aseesimees H. Piip ja K. R. Pusta seletuse ettekannud, selle lõpul neid lubadusi meele tuletades, mida liitlased Eestile annud, vastas komisjoni esimees sir Esme Howard, kõigi liitlaste nimel kinnitades, et kõigist lubadustest, mis antud, kinni saadakse pidama. Raskus seista ainult selles, et Eesti küsimust eraldi kõigist Vene küsimustest ja ilma Vene nõusolekuta otsustada ei saa. See olla põhjuseks, miks praegu Eestit ei saa lõpulikult tunnustada, kuid olla loota, et siiski võimalik saab olema Eestile tarvilikke korraldusi teha.

Pärastistes mõtetevahetustes avaldasid liitlaste esitajad oma imetlust Eesti sõjaväele ja võitudele, mida ta väikse toetuse abil saanud. Kuid, tähendas sir Howard juure, — on veel raskusi, millest juba rääkisime. Meie oleme tunnistanud Poolamaad, kuid Poola iseseisvusega oli nõus juba Vene ajutine valitsus.

— On ometi, vastas Piip, üks teine riik olemas, kelle täielik iseseisvus on tunnustatud ilma venelaste nõusolekuta, ja see riik asub kahjuks väga lähedal Eestimaale, nii et meie rahvas teda tunneb.

See tähendus tekitas üleüldist naeru ja kohmetut segadust, kuid asja ei saanud parandada.

Põhjendusi, miks Eesti iseseisvust ei saa tunnustada, toodi vahel veel fantastikumaidki. Üks Ameerika esitaja Baltimaal, kes Landesvehri meestel tähtsamaks toeks olnud, kirjutas näit. oma raportis: eestlasi tuleb toetada, [kuid mitte kohe tunnustada, sest muidu kihutavad nad siit jalamaid kõik sakslased välja.

Balti komisjoni liigetest võttis Eesti asju iseäranis südame ligi Amerika esitaja, ajaloo prof. S. Morrisson. Rohkearvulistest läbirääkimistest näis, et temagi

alguses, nagu Vilson ja ülepea ameeriklased, kaldus Venemaad mingiks Ameerika sarnaseks demokraatlikeks maaks ette kujutama, kus kokkuleppe tema rahvaste vahel kergeste kättesaadav. Alles aegamööda hakkas talle selle waate ekslikkus selguma.

Pärast Koltshaki tunnistamist avaldas Morrisson lootust, et konverents ka piirriikide kindlustuseks deklaratsiooni avaldab. Kuna sedagi ei sündinud, lahkus ta varsti protestiga Ameerika rahudelegatsioonist. Tema järel tegid mitmed Ameerika delegatsiooni liikmed.

Inglise tööliste lehes „*Daily Herald*“ 15. juulist avaldas Morrisson „sõna Balti rahvaste eest“, kurtes et liitlased neid küllalt ei toeta ja hoiatades, et neid demokraatlisi rahvaid restaureeritud Venemaa kätte mitte tagasi ei antaks.

Välispoliitilises ajakirjas „*The New Europe*“ algas ta 7. aug. artiklite seeriat Balti riikidest: „Siin on meie võimuses need kõige tervemad ja arenenumad maad endisest keiserriigist nende oma jalule aidata... Kuid tuleb julgeda ka lõpulikka otsusi võtta; nende leidmiseks on küll juba aega olnud“.

Balti komisjon oli tõeste deklaratsiooni kallal töötanud, mida rahukonverentsi poolt piirirahvaste asjus taheti avaldada. Kuid Inglise projekt, ehk küll väga mõõdukas, läks Prantsuse omast märksa lahku. Mõlemas oli Eesti iseseisvus ajutiselt tunnistatud. Kuid kuna Inglise oma asja lõpulikku otsustamist rahvasteliidu kätte tahtis jätta, toonitas Prantsuse projekt otse tulevast föderatsiooni Venemaaga.

Kohe pärast Koltshaki tunnistamise avaldamist, juuni keskel, käisid Poska ja Piip Balfouri pool. Howard seletas seal Balti komisjoni deklaratsiooni projekti, kuid paistis, et Balfour Howardi kavatsusega

täitsa nõus ei ole. Kuna ka prantslastega üksmeelele ei jõutud, omandasid inglased taktika asja ära venitada ja deklaratsioonist ei tulnudgi midagi välja.

Rahu otsus.

Mai lõpul, meie pealetungimise [hiilgejärgul, varustatud Asutava Kogu iseseisvuse deklaratsiooniga, Pariisi tagasi sõites oli Poskal lootusi olnud, et Eesti iseseisvuse tunnistamise asjad paraneda võiksid. Ühtlasi avaldas ta suurt huvi piiririikide ühise fronti kavatsuste vastu, mis toll ajal iseäranis valgevenelaste õhutusel arutusele tulid.

Kuid liitlaste meeoleolu tundma õppime Pariisis, iseäranis eestlaste käik Balti komisjonis 28. mail ja kokkusaamine Balfouriga juuni keskel murdsid need lootused lõpulikult. Viimase kokkusaamise puhul telegrafeeris Poska 15 juunil:

„Liitlaste seisukoha muutmine laseb ennast mitmesuguste asjaoludega seletada, nimelt arvamiseega, et enamlus Venemaal langemas, kartusega, et uus Vene valitsus Saksamaaga sõprust otsib ja oletustega, et väiksemad rahvad teistes suurriikides teatavaid järeldusi teevad“.

13. juunil olid välissaatkonnas esimest korda pikemad arupidamised rahutegemise kohta. Poska arvas, et antud olukorral ainult kaks teed jääb, — kas katsuda enamlastega rahu teha, või Vene valgetega nii kokku leppida, et nad meie iseseisvust tunnistaksid. Kolmanda tee asjus — *laissez faire*, edasi venitada ja ennast piiririikidele lähendades kindlustada, läksid arvamised lahku. Koduste muljete najal arvas Poska, et ainult iseseisvuse tunnistamine väerrinnale püsivat jõudu võiks anda. Teisest küljest

kaheldi aga ka, kas enamlased ülepea tõsiselt tahavadki rahu teha.

Valgevenelaste kavatsuse puhul oli ühise frondi asi 19. juunil lähemal arutusel. Oli mõista antud, et piiririigid ühise frondi loomise korral rikkalikku sõjavarustust võiksid saada. Kuid niihästi sise-, kui välispoliitilistel põhjustel oli Eesti välissaatkonna seisukoht tagasihoidlik.

Kui selgeks sai, et rahukonverents piirirahvastele iseseisvuse deklaratsiooni ei anna, konstateeris Poska 20. juuni koosolekul, et Pariisis enam midagi ära pole teha ja meil uusi teesid tuleb otsida. Ühtlasi tähendas ta, et sõnumed Bullitti missioonist tõendust leiavad: see Ameerika ajakirjanik käis Vilsoni ja Lloyd George poolt Moskvast ning tõi Lenini poolt uue rahupakkumise. Poska arvamiselega ühinesid pea joontes teisedki saatkonna liikmed.

Koltshaki tunnistamise loost viimaseid teateid koju saates, muu seas ka rahukonverentsi arvamist, mida üksnes inglased ei jaganud, et valged sügiseks Moskva äravõtavad, pani Poska 24. juuni telegrammis oma demissiooni palve ette:

„Võtsin omal ajal välisministri ameti vastu lootuses Eesti iseseisvuse tunnistamiseks rahukonverentsi poolt kaasa töötada, liitriikide, iseäranis Inglismaa toetuse peale baseerides. Praegu on liitlased, inglased ühes arvatud, meie asjale teise käigu annud, mis meid ehk sunnib oma eesmärgi kättesaamiseks teisi teesid otsima ja seks on uusi mehi tarvis“.

Ennast ametist vabastada paludes, lisas ta lõpuks:

„Toonitan, meie vahekord liitriikidega on ja peab jääma kõige paremaks ja sõbralikumaks“.

Kui Poska oma ametist lahkumise palvest 9. juulil välissaatkonnale seletas, — tema olevat usu

senisesse poliitikasse kaotanud ja ei tundvat ennast isiklikult mitte kõlblikuks muudatusi ettevõtma, vaidlesid Piip ja Pusta kindlalt selle vastu, et kursi muutusel vaja oleks isikut vahetada, kes ise muutuse tarbest aru saanud. Selle seisukoha võttis kodu ka valitsus.

Augusti alguseks jõudis Poska kodumaale ning kohe algas valitsuses rahuküsimuse arutamine.

Vahepeal tegi kindral Gough viimase katse, et Eesti iseseisvusele tunnistust saada. Vene tegelastest, kes lõpmata vaielustega oma aega viitsid, kamandas Goughi abiline kindral Marsh 40 minuti jooksul loode Vene valitsuse kokku, kes Eesti iseseisvust tunnistas. Selle tunnistusega sõitis Gough Londoni. Kui aga Koltshaki ja Deniikini esitus ägeda protestiga esines, seletas Briti valitsus, et kindral Marsh omapead talitanud.

Tallinnast oli kevasest saadik Vm.T. Goode, Inglise ajakirjanik, kes omal ajal Soomet tsaari omavoli vastu toetanud, Eesti üle *Manchester Guardianile* kaastööd teinud, Inglise mõjukama vabameelse lehele, kes interventsiooni lõpetamist nõukogude valitsuse ja liitlaste kokkuleppimise teel püüdis. Suvel võttis Goode nõuks läbi Eesti väerinna Moskvasse sõita ja Poska palus teda seal Eestiga rahutegemise asjus pinda sondeerida.

Augusti lõpupoolel jõudis Goode tagasi. Ta oli Lenini enda jutule pääsnud ja see oli nõusoleva vastuse annud.

Nagu Tshitsheerin hiljem kirjutas, olid enamlased suve jooksul otsusele jõudnud, et nende jõud ühteaegu Vene valgete ja piirirahvaste mahamurdmiseks ei jätku ning seepärast tarviliseks leidnud piirirahvastega rahu teha. Juuli lõpul otsustas Moskva kõrgem

sõjaline asutus-revolutsiooniline sõjanõukogu (revvojen-sovet) väljakuulutada, et punaväed üle Eesti piiri ei tule, kui Eesti väed piirile taganevad. Sellele deklaratsioonile ei saanud tõsisemat tähtsust anda, sest tema otsekohene otstarb oli loode Vene väge Eesti omast lahutada ja seega mõlemaid nõrgendada.

Augusti keskel läks aga enamlastelt välja ka tõsisem rahuaktsioon, mis huvitaval kombel Goode omaga kokku sattus.

Prof. Kinki ja Leopase missioon.

Suve lõpul hakkasid rahumõtted ka Eesti enamlaste juhtide seas maad võtma. Prof. A. Kink, kes enamlise okkupatsiooni aegu Narvas kord „spets'ina“ töötanud ja seitsaadik mõne Eesti enamlaste juhiga lähemalt kokku puutudes neile tihti rahutegemist soovitanud, pakkus ennast parlamentööriks, et rahu-kavatsustega Eestisse minna ja vastuse tagasi tuua. Kui sellest kitsamas ringis nõu peetud, käisid Anvelt, Nieländer ja prof. Kink Sinovjevi juures. Sinovjev oli mõtte poolt, kuid loobus asja ametlikult ülesvõtmast: punaväed saaksid sellest teada ja „rahu kihvt“ nõrgestab fronti. Kuid küsimuse peale, mis arvab ta, kui asja Eesti kommunistide komitee või ka hoopis erapooletu vahetalitaja läbi mitteametlikult sondeerida, vastas Petrogradi diktaator, et Moskval selle vastu vististe midagi ei saa olema.

Mõni päev hiljem, 24. aug. sõitis prof. Kink ühes Edgar Leopasega Petrogradist välja, taskus „komandirovkad“ mingisuguse frondi ääres asuva Eesti kommuuna mõisa ülevaatamiseks. Jamburi ja mere vahel, kus Judenitshi mehi ei olnud, kelle kätte sattuda kartsid, tulid nad 26. aug.

läbi Eesti frondi ja 29. aug. õhtul olid Tallinnas J. Poska ees.

Kaasas oli neil kolm allakirjutamata paberit: 1) ärakiri revvojensoveti otsusest üle Eesti piiri mitte punaväge saata, 2) venekeelne rahutegemise kavatus 14 punktis, mis iseseisvuse tunnistamise, piiri, varanduste tagasitoornise jne. kohta käisid ja 3) Eesti-keelne paber, kus Eesti kommunistline partei valmisolekut avaldas Eesti riiklust tunnistada ja selle eest soovis Eestisse tagasi tulla ja seal legaliseeritud saada.

Parlamentöörade ülekuulamisel näitas Poska niisugust külmaverelikkust tagasihoidlikkust üles, et need mulje said, nagu ei huvitaks see asi teda kuigi palju. Pariisi telegraferis aga Poska sellest: Rahtingimised muidu vastuvõetavad, aga neid enamlasti ei tohi usaldada, sest samal ajal kavatsesid nad siin riigipööret toime panna ja olid seks koguni inglaste pool pinda katsunud.

Peab tähendama, et ka Petrogradis mõnel eestlasel, kellele ettepanek tehti parlamentööriks minna, kahtlus tekkis, kas siin uus katse ei peitu Eesti seljastagust demoraliseerida. Seda kahtlust äratas augusti kuu üleskutsete vihm Eesti enamlaste lehtedes, kus Eesti rahvast revolutsioonile üles kutsuti, niisama ka ülesastumise valmistused Tallinnas kokku kutsutud ametiühisuste kongressi puhul. Samal ajal, kui Eesti enamlased Eesti riikluse tunnistamise kavatsusi tegid, hoiatas nende „Edasi“ (16. aug.), et Eesti iseseisvuse tunnistamine enamlaste poolt aina paberline oleks.

Vististi oli mõnelgi enamlaste juhil kaks kärbest korraga silmas: saab rahu, — hea; tuleb Eestis revolutsioon, — veel parem.

Rahuläbirääkimiste algus.

Vastaste valmistused suuremateks pealetungimisteks sundisid enamlasti „rahu kihvti“ kartused ära võitma ja ametliku rahupakkumisega esinema. 31. aug. saatis Tshitsheerin raadio teel ettepaneku läbirääkimisi alustada, mille peale Poska 4. sept. jaatavalt vastas.

Eestis võis tol ajal ärevaid häälesid kuulda: välissaatkonna poliitik olla pankrotti jõudnud ja tema liikmed pööravad üksteise järel koju, et siin kursi rajada, mis lausa liitlastest lahkulöömisele välja tüürib.

Praegu tagantjärele asju vaadeldes peab igaüks tunnistama, et välissaatkonna töö head vilja kandis. Välissaatkonna viibimine Pariisi rahukonverentsil polnud sugugi mitte tuulde visatud töö, mis pettumusega lõppes. Ta hävitas küll ühe meie poliitilise illusiooni, — *de jure* „väljateenimise“ kursi. Kuid Pariisis, maailma poliitika keskkohas, leiti ilmapoliitikas Eestile tema õige kurs, mis soovitud sihile viimaks välja tõi.

Poska päevaraamatus on kõige kaasakiskavam jälgida, kuidas ta järk järgult ilmapoliitiliste realiteetidele lähemale jõuab ning kuna ta kogu oma usu ja lootuse nende peale oji pannud, teda ikka raskem pessimismuus valdab.

See pessimismuus tihenes kõige raskemaks Poska kodusõidul aprilli lõpul. Mai pealetungimine tekitas temas uue mõtte. — Ei ole meid tunnistatud, et meil õigus on, siis tunnistakse ehk meid, et meist kasu on.

Pariisi tagasi tulles pidi ta selleski lootuses pettuma. Kuid ühtlasi sai temale ikka selgemaks:

kuna passiivsest ootajast keegi ei hooli, tuleb oma aktiivse poliitika kursi üles leida. Kes oma lootuse aina teiste peale paneb, see kaotab iseenda, oma iseseisvuse. Väike on osa, mis väikerahvastel suurte kõrval mängida, kuid sellegipärast on ka väikerahvaski ikka ise oma õnne sepp. Et iseseisvaks tunnistatud saada, on eeltingimiseks — iseseisev olla.

Kodu oli veel hiljemgi mitmel rahupoliitika poolehoidjal tema kohta kahtlusi. Välissaatkonnas neid ei olnud.

Ilmapoliitika kogupilt sai mõne kohaliku välis-esitaja valgustuses kodu sagedaste aina tumestatud, kuna väljas laiemal tagaseinal asi küllalt selge oli. Paljudest näitustest üksainus: septembri keskel seletas Ameerika end. sõjalise saatkonna juht Baltimaal colonel Greene: Eesti mängib rahutegemisega kardetavat mängu ja sunnib liitlasi temalt abi ära võtma.

Samal ajal seletas Ameerika välisasjade riigisekretär Polk: Rahuläbirääkimistesse astumine on Eesti poolt täitsa loomulik samm. Ameerikal pole Eesti kohta mingit kavatsust.

Oli selge, et interventsiooni vool liitlaste poliitikas oma viimase kaardi oli välja mänginud. Churchill oli juba lubaduse annud, et talveks viimased Briti väeosad Venemaalt lahkuvad. Koltshak oli loode-nemas, kuid oodati veel Deniikini pealetungimise tagajärjesid ja seepärast katsus interventsiooni [vool seda, kuigi „mitteametlikult“, iga abinõuga toetada. Eesti rahuläbirääkimiste algust tembeldati seal mõnel pool, otse „äraandmiseks“. Kuidas lugu tõepoolest selle „äraandmisega“, seda mõistsid ka tõsisemad interventsiooni sõbralistest lääne riigimeestest õigemgi hinnata. Üks Prantsuse välisministeeriumi tegelastest, kes interventsiooni heaks suurt osa män-

ginud, tegi tol ajal K. R. Pustaga juttu „enamlistest kalduvustest“, mida Vene pagulased Eesti väel kinnitasid olevat.

— Prantsuse mereväelased läksid ka Mustal merel rahutuks, tähendas Pusta, — sellest ei lähe ju ometi keegi Prantsuse sõjaväe enamlust järeldama.

— Iseenesestki mõista. Meie meremehed olid lihtsalt liig kaua eemal kodumaast ja see tegi neid rahutuks.

— Just seda arvame meie ka omast väest. Ta on liig kaua kodust eemal sõdinud ja et ta koju saaks tulla, vaja nüüd rahu teha.

Mis peale Prantsuse interventsionist veidi kohmetult seletama pidi, et ta siin rahutegemise tarbest täiesti aru saab.

12 sept. telegrammis, milles Pusta selle jutustamise edasi andis, soovis ta valitsusele selle puhul õnne, et meil seega tõsine oma enda Eesti poliitika peale algab.

Ta oleks rohkemgi võinud öelda. Oma rahu- poliitikaga sai Eesti teerajajaks ilmapoliitikale.

Dokumendid.

Iseseisvuse tunnistamisest.

Eesti Välissaatkonna kiri Rahukonverentsi Esimehele.

Herra Esimees,

Eesti Ajutise Valitsuse nimel on meil au Rahukonverentsile teatada, et rahvaste enesemääramise õiguse põhjal Eesti on Maanõukogu aktiga 24. veebr. 1918 a. ennast oma etnograafilistes piirides kuulutanud demokraatliseks iseseisvaks vabariigiks.

Eesti rahvas on, oma Maanõukogu läbi, kes üleüldisest hääletamisest sündinud, moodustanud Ajutise Valitsuse, kes valitseb maa üle täiesti suveräänselt, igasugusest teisest võimust rippumatalt, ja kellele osaks saab kogu rahva täielik usaldus. Meil on au Rahukonverentsi paluda Eesti Vabariigi iseseisvust tunnistada ja Eesti esitajatele luba anda Rahukonverentsist osa võtta. Teid, Herra Esimees, paludes seda kirja rahukonverentsil ettekanda, on mul au olla teie Exçellentsi väga alandlik ja väga sõnakuulelik teener.

Eesti saatkonna Esimees,

Välisminister :

Pariis, 10. veebruar, 1919.

(allakirjutanud) J. Poska.

Seletus Vene ettepaneku vastu.

Pariis, 25. märts 1921.

Herrale Rahukonverentsi Esimehele.

Rahukonverentsile adresseeritud märgukirjas, millest ärakiri siia juure lisatud, paluvad mõnesuguste Vene rühmituste esitajad Pariisis, et ilma Vene rahva nõusolekuta ei otsustataks ühtegi küsimust, mis Veneriigi territooriumidesse 1914 a. piirides puutub, väljaarvatud etnograafiline Poolamaa, niisama ka küsimusi neis piirides asuvate rahvuste tulevase seisukorra kohta.

Selle märgukirja autorid arvavad, et seni kui Vene rahval võimalust pole oma tahtmist vabalt avaldada ja nende küsimuste lahendamisest osa võtta, peavad rahukonverentsil esitatud riigid neis küsimustes, lõpuliku lahenduse ootel, tarvitusele võtma ajutise korra, mis vastab käesolevatele tarbetele ja eestkätt asjas huvitatud rahvaste majandusliste, rahaliste ja sõjaliste vajadustele. Seks on nad valmis lugema „*de facto* võimuks nende rahvaste poolt loodud valitsusasutusi, niivõrd kui nad demokraatliste põhimõtete järel talitavad ja neid maa elanikud toetavad“...

Esimene vastuväide, mida Eesti delegatsioon selles asjas peab ette tooma, seisab selles, et Eesti rahvas, kes rahvaste enesemääramise õiguse põhjal on oma iseseisvuse välja kuulutanud, ei või milgil kombel lugeda oma tulevase seisukorra äraotsustamise küsimust ärarippuvaks Vene rahva nõusolekust. Eesti rahvale, kes oma organiseerimisvõimest väga selgeid tunnistusi annud, samasuguseid enesemääramise ja suveräänsuse õigusi paludes, mis teistel tsiviliseeritud rahvastel olemas, ei või Eesti delegatsioon õigeks lugeda Eesti statuuse korraldamise lahtiseks jätmist

selle ajani kui anarhiasse ja metslikku olekusse tagasilangenud Venemaa oma tasakaalu jälle leiab.

Teiselt poolt on meile iseenesestmõistetav, et Vene konverentsi poolt Pariisis ette pandud tegelik lahendusviis, ja nimelt Eestile ajutise valitsemiskorra andmine, pole maailma rahu vaatekohalt ei soovitav ega ka otstarbekohane.

Tõepoolest, et igasugu korralagedust ärahoida, tuleb igal maal olukord luua, mis kindlustaks kõike kodanikuvabadusi ja ühiselu tingimisi kõigevähemalt väljakannatavateks teeks. Seks on tarvis käsitada palju abinõusid, mis hulga aastate jaoks rehkendatud, tuleb ülesehitada ärapurustatud raudteed, korda seada masinate ja tööriistade vabrikud, ettevõtta maauuendusi, mis suuremas osas endistest Veneriiki kuuluvatest maadest ühiselu aluseks peavad saama. Selle ülesande täitmiseks on tarvilik stabiil valitsus, kes oma kohuseid tunneb ja ennast oma õiguste peale toetab. Valitsus, kellel seda autoriteeti pole, oleks võimetu nii määratumat ülesannet teostama maal, mis sõjas äralaastatud ja anashiliste kommunistide kihutusest ähvardatud.

Ja kui isegi, vastuoksa kõigi ootustele, üks ajutine valitsus selle autoriteedi saaks, ei suudaks ta milgil kombel väljakannatavaid majanduse ja ühiselu tingimusi luua — raha puudusel, mida ainult sisemiste või väliste laenude teel võiks saada. Ent ei ole kedagi, kes tahaks raha laenata valitsusele, mis ainult *de facto* korraldus on ja alati hädaohus seisab, et teda üks „legaalselt valitud Vene valitsus“ laiali saadab.

Kahtlemata peab riigil oma majanduslise elu organiseerimiseks oma finants- ja krediidi süsteem olema. Kudas luua seda süsteemi ilma finantsvaradeta?

Järjelikult tuleb kogu valitsusline, sotsiaalne ja majandusline elu määramata ajaks edasi lükata, seni kui „Vene rahval võimalus on oma tahtmist avaldada ja nende küsimuste lahendamisest osa võtta“. See võib ainult meie juures meeli ärritada, meie maal enamluse külgehakkamist tekitada ja maa hukkaminekule viia.

Meie ei kahtle tõesti mitte, et kui Rahukonverents loobuks Eesti küsimuse lõpulikust otsustamisest ja tahaks seda määramata ajaks edasi lükata, siis ei võiks enam juttu olla meie rahva kaastöötamisest teiste jõududega Vene enamluse vastu võitlemisel ja meie peame isegi võimalusega rehkendama, et meie rahvas siis ei suuda enamlisele sissetungimisele vastu panna.

Eesti Delegatsioon loeb oma kohuseks siin avalikult teatada, et kandes määratud ohvreid ebatasases võitluses enamlise Venemaaga, võitluses, mida meie algasime täielises usalduses liitriikide abi ja nende sümpaatia peale meie maa iseseisvuse vastu, hakkab meie rahvas juba informatsioonide järele, mis meie endi Valitsuselt saanud, seda usku kaotama, mis alguses nii kindel oli, ja ta küsib endalt, kas tema üleinimlikud jõupingutused asjatad ei ole. Meie Valitsus teeb kõik, mis tema võimuses, Eesti rahvale selgeks tegemiseks, et Rahukonverents peab kõrgemate kaalumiste tõttu kõik küsimused, isegi kõige rutulisemad ja kõige tähtsamad, käsitama teatud järjekorras, ja et edasilükkamist ei tule sugugi mitte tagasilükkamiseks lugeda. Kuid on selge, et enamline Venemaa ei jäta käsile võtmata kõiki kihutusabinõusi, et tühjaks teha meie rahva lootusi liitriikide abi peale tema iseseisvuse asjas. Meile näib, et Rahukonverentsil esitatud riikidele tähtis on toetada

rahvast, kes ennast nii energiliselt kaitseb kogu tsiviliseeritud maailma vaenlase vastu ja kes nõuab Konverentsilt ainult kõige elementaarsemat õigust oma enda nime all tunnistatud saada. Oma tegeliku iseseisvuse on Eesti rahvas ise loonud. Ta palub nüüd oma suuri kaitsjaid, liitriikisi, et nad „de jure“ tunnistamisega seda nii kallilt võidetud vabadust pühitseks.

Eesti Delegatsiooni nimel:

Delegatsiooni Esimees,

Välisminister:

(Allakirjutanud): J. POSKA.

Piirirahvaste deklaratsioon Koltshaki tunnistamise puhul.

Herra Rahukonverentsi Esimehele.

Allakirjutanud, endise Veneriigi piirides sündinud riikide, nimelt:

Aserbeidshaani Vabariigi,

Eesti Vabariigi,

Georgia Vabariigi,

Läti Vabariigi,

Põhja-Kaukasi Vabariigi,

Valge-Vene Vabariigi,

Ukraina Vabariigi

täievolilistel esitajatel, teada saades kirjawahetust, mis liidu- ja assotsieeritud suurriikide ning admiral Koltshaki vahel nende suurriikide abiandmise tingimiste asjus Omski valitsusele olnud, on au oma vastavate valitsuste nimel järgmist deklareerida:

1. Aserbeidshaani, Eesti, Georgia, Läti, Põhja-Kaukasi, Valge-Vene ja Ukraina vabariigid on loodud ja olemas nende rahvaste vaba tahtmise läbi. Nende

vabariikide põhiseadused on väljatöötamisel ja nende vastastikused vahekorrad naabririikidega on määramisel ja saavad lõpulikult kindlaks tehtud nende Asutavate Kogude poolt, kes on juba valitud, või saavad valitud üleüldise hääleõiguse alusel. Vene-riigi valitsusvõimude otsused, missugused nad ka olgu, ei või järjekult milgil kombel Aserbeidshaani, Eesti, Georgia, Läti, Põhja-Kaukasi, Valge-Vene ja Ukraina suveräänsete riikide kohta käia ja nende riikide ning Venemaa vastastikused suhted võivad korraldatud saada ainult kui suhted riikide vahel, kes ühesarnased kõigis õigustes, iseseisvad ja suveräänsed, kuna eeltähendatud kirjavahetust sarnase õiguse eitamiseks äraseletada võib.

2. Eelnimetatud vabariigid kordavad Rahukonverentsi ja Suurriikide ees palvet nende poliitilist iseseisvust viibimata tunnistada.

PARIIS, seitseteistkümnendal juunil,
tuhat üheksasada üheksateist.

(Allkirjad):

A. M. Toptshibashev, Aserbeidshaani Vabariigi Delegatsiooni Esimees.

J. Poska, Eesti Delegatsiooni Esimees.

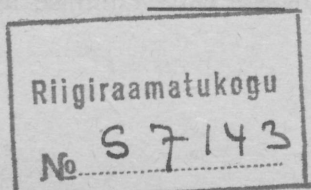
N. Tshaidse, Georgia Vabar. Delegatsiooni Esimees.

Z. A. Meierovics, Läti Delegatsiooni Esimees.

A. M. Tshermojeff, Põhja-Kaukasi Vabariigi Delegatsiooni Esimees.

Antoine de Lutskevitch, Valge-Vene Demokraatlise Vabariigi Delegatsiooni Esimees.

G. Sydorenko, Ukraina Vabar. Delegatsiooni Esimees.

SP

~~4781~~
57143

Tõlke õigus J. Poska
pärijatele reserveeritud